

F A R O

JAARVERSLAG

2017

DEPOT WIJZER.be

Jouw erfgoed in goede handen

DEPOTWIJZER.be is dé wegwijzer voor depotbeleid, -werking en -praktijk in Vlaanderen, met een aanbod van relevante expertise, up-to-date informatie en praktische tools voor een verantwoorde bewaring van erfgoed.

DEPOTWIJZER.be biedt daarvoor een brede waaier aan informatie over preventieve conservatie.

Voor al wie het behoud van erfgoed een warm hart toedraagt, zowel de professionele erfgoedbeheerder als de enthousiaste vrijwilliger.

Inhoud jaarverslag 2017

4	FARO kijkt vooruit	25	Evenementen en campagnes
6	Wat hebben we het afgelopen jaar voor u gedaan?	25	Erfgoeddag
		26	Erfgoeddoel
		26	Europees Jaar van het Cultureel Erfgoed
OVERLEG EN INTERNATIONALE (SAMEN)WERKING STIMULEREN			
8	Samen sterk: overleg en netwerking	27	Onze interne keuken
8	Internationale (samen)werking en uitwisseling	27	De organisatie
		27	Onze medewerkers
		28	Bestuur
		28	Middelen
INVESTEREN IN HET DUURZAAM BEHEER VAN CULTUREEL ERFGOED			
12	Zorg dragen voor het roerend erfgoed	30	Kerncijfers over de werking
13	Het immaterieel cultureel erfgoed borgen		
15	De digitale erfgoedwerking exploreren		
ERFGOEDWERKERS ADVISEREN, ACTIVEREN EN INSPIREREN			
16	Blijven leren: vorming en advisering		
17	Lijst vormingsactiviteiten 2017		
19	Analyse van de adviesverlening		
20	Participatie en inclusief werken		
DE UITSTRALING VAN HET CULTUREEL ERFGOED VERSTERKEN			
23	Publicaties en webkanalen		
23	faro tijdschrift over cultureel erfgoed		
24	Webkanalen		
25	Sociale media		

BIJLAGEN

Publicaties van onze medewerkers
Persoverzicht over Erfgoeddag en FARO

Voor de bijlagen bij dit verslag, surf naar www.faro.be/publicaties/jaarverslag-2017.

■ COLOFON

COÖRDINATIE EN REDACTIE
Jeroen Walterus en Roel Daenen
BEELDREDACTIE Silke Theuwissen
EINDREDACTIE Birgit Geudens & Annemie Vanthienen
VORMGEVING Silke Theuwissen

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER
dr. Marc Jacobs, p.a. Priemstraat
51, BE-1000 Brussel
DRUK Albe De Coker, Hoboken
WETTELIJK DEPOT D/2018/11.524/6
PLAATS EN DATUM VAN PUBLICATIE
Brussel, juni 2018

ILLUSTRATIES Het copyright van de foto's en afbeeldingen berust bij FARO, tenzij anders vermeld.

© FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw

COVERBEELD VOORZIJD:
Lancing This is not a game
© FARO

COVERBEELD ACHTERZIJD:
Groot Onderhoud © FARO, foto:
Jonathan Sommereyns

FARO kijkt vooruit

Aan het begin van dit jaarverslag presenteren we ditmaal geen terug-, maar een vooruitblik. In februari 2017 werd immers het nieuwe Cultureelerfgoeddecreet goedgekeurd. Dat zal op 1 januari 2019 in werking treden. Alle erkende erfgoedorganisaties starten dan met de nieuwe beleidsperiode. In de loop van 2018 wordt ook FARO terug in het Cultureelerfgoeddecreet ingeschreven; althans, dat is ons beoefend. In dat jaar blijft FARO voortwerken met het lopende beleidsplan als basis. Toch hebben we de komst van het nieuwe decreet alvast aangegrepen om onze werking te herijken. Zo willen we ons – en met ons het hele veld - zo goed mogelijk voorbereiden op de nieuwe beleidsperiode, vanaf 2019.

We hebben **onze missie**, die dateert uit 2012, geactualiseerd:

Erfgoed verrijkt en verbindt. FARO zet zich in voor een veerkrachtige en inclusieve samenleving waarin mensen de waarde en kracht van cultureel erfgoed mee-maken. We ijveren voor een duurzame en dynamische toekomst van het cultureel erfgoed.

FARO versterkt iedereen die cultureel erfgoed actief doorgeeft over de generaties heen. Als steunpunt zijn we de draaischijf in het netwerk van cultureel-erfgoedorganisaties in Vlaanderen en Brussel.

Ons veelzijdig en betrokken team inspireert en ondersteunt erfgoedwerkers in hun dagelijkse werking. Samen met onze partners binnen en buiten de sector ontwikkelen we nieuwe praktijken. We stimuleren samenwerking en uitwisseling, ook internationaal.

Onze **waarden** zijn:

- **Toekomstgericht:** we willen inspireren en duurzame innoverende resultaten neerzetten. We spelen dynamisch en proactief in op nieuwe uitdagingen.
- **Open:** iedereen is welkom bij FARO. Als neutrale speler denken we constructief mee.
- **Gedreven:** met expertise en passie zetten we ons met veel overtuiging in voor de cultureel-erfgoedsector. We leveren maatwerk.
- **Respectvol:** we gaan respectvol om met ieders mening.
- **Deskundig:** we leggen de lat hoog en zijn positief-kritisch ingesteld. We analyseren grondig en wikken nauwkeurig verschillende mogelijkheden tegen elkaar af.
- **Verbindend:** we werken voortdurend met anderen samen, liefst in de vorm van cocreatie. We delen genereus.

FARO vervult sinds de start als steunpunt op 1 januari 2008 decretaal bepaalde **kerntaken**, zoals 'praktijkondersteuning', 'praktijkontwikkeling' en 'beeldvorming en communicatie'. Deze taken vertalen zich in zogenaamde 'dienstverlenende rollen'. Een rol is een dienstverlenende taak of een cluster van dienstverlenende taken die uitgevoerd wordt ter ondersteuning van, rechtstreeks of onrechtstreeks, de functies bij andere actoren of cultureel-erfgoedgemeenschappen. Concreet betekent dit dat:

- > We **advies en begeleiding** op maat verlenen aan erfgoedprofessionals en de organisaties in het werkveld en we onze **expertise** met hen delen. We **ondersteunen** hen in hun praktijkvragen, noden en behoeften. Dat doen we ook door in te zetten op kwaliteitsbevordering, innovatie, verdere professionalisering en de uitbouw van een praktijkgemeenschap.
- > We een **aanspreekpunt** (loket) zijn voor informatievragen over cultureel erfgoed, in de breedste betekenis.
- > We **netwerking** stimuleren via ontmoeting, dialoog en samenwerking, zowel binnen ons werkveld als met andere sectoren of beleidsdomeinen.
- > We als steunpunt ondersteuning geven aan de overheid voor **beleidsvoorbereiding**, -ontwikkeling en -evaluatie.
- > We het cultureel-erfgoedveld verbinden met **internationale netwerken**, professionals en organisaties met het oog op expertiseuitwisseling en competentiedeling.
- > We **producten** ontwikkelen en ter beschikking stellen van ons werkveld.
- > We op vraag van de overheid **projecten** en centrale diensten, databanken en platformen beheren.
- > We onze sector, disciplines en thema's **promoten** naar de overheid en het brede publiek, zowel binnen als buiten Vlaanderen. We coördineren ook de jaarlijkse **Erfgoeddag**.

Vanuit onze missie en waarden nemen we als steunpunt deze rollen sectorbreed op en ondersteunen we alle functies of basistaken van erfgoedorganisaties, zoals het Cultureel-erfgoeddecreet (2017) die beschrijft. Voor de uitvoering van onze kerntaken en rollen gaat FARO voortdurend de dialoog aan met het cultureel-erfgoedveld en met diverse andere maatschappelijke actoren.

Het Groot Onderhoud 2017

Het Groot Onderhoud 2017 stond in het teken van 'Erfgoed en duurzame ontwikkeling' en vond plaats op 1 december 2017 in het Provinciehuis in Leuven. Een intensief programma met lezingen en workshops kon weer honderden erfgoedwerkers bekoren. Op het einde van de dag werd de winnaar van de **Ultima 2016 voor Immaterieel Erfgoed**, de Geelse gezinsverpleging, in de bloemetjes gezet. De **Museum Product Award** voor het meest duurzame museumproduct werd gewonnen door het ambachtelijke zuurdesembrood van Bokrijk. Ten slotte werd het eerste **Parlement der Dingen** gehouden, waarbij een actrice "een stem gaf aan de stemlozen" waarmee de cultureel-erfgoedsector dag in dag uit omgaat: de voorwerpen. Het hele evenement werd gefilmd door ValuesTV. Meer info, foto-, video-, tekstverslagen en presentaties vindt u op: www.hetgrootonderhoud.be.

In 2018 staat het Groot Onderhoud in het teken van participatie. Verneem er meer over op de webpagina van **Expeditie Participatie** (www.faro.be/expeditieparticipatie), een traject dat we in het voorjaar van 2018 lanceerden als aanloop naar het volgende Groot Onderhoud. Dat plannen we op vrijdag 9 november 2018 in het Vlaams Parlement.

GROOT ONDERHOUD

ERFGOED & DUURZAAMHEID

01.12.2017 provinciehuis, Leuven

■ Groot Onderhoud 2017 © FARO, foto: Jonathan Sommereyns

GROOT ONDERHOUD

PARTICIPATIE

📍 VRIJDAG 9 NOVEMBER 2018
📍 VLAAMS PARLEMENT

WWW.GROOTONDERHOUD.BE

faro Vlaanderen

Wat hebben we het afgelopen jaar voor u gedaan?

Ook in 2017 bereikten we via onze vormingsactiviteiten, collegagroepen, publicaties, projecten, informatie- en adviesverlening en evenementen weer duizenden erfgoedwerkers en -beheerders. Op de volgende pagina's geven we in vogelvlucht een beknopt overzicht van onze activiteiten en dienstverlening. Een overzicht van al onze geplande vormingsreeksen en studiedagen vindt u in de vormingskalender op faro.be.

Heeft u vragen, ideeën of suggesties? Neem dan contact op met uw sectorcoördinator (<https://faro.be/medewerkers>). Lees in dit jaarverslag hun visie over de uitdagingen voor het komende werkingsjaar.

Kent u ons?

Weet u al waarvoor FARO staat? Bekijk ons voorstellingsfilmje op faro.be.

Gregory Vercauteren,
sectorcoördinator voor
erfgoedcellen, lokaal en
regionaal beleid

Opvallende tendensen in 2017?

“Een van de buzzwoorden van 2017, ook bij lokale erfgoedwerkers, was *participatie*. Als erfgoedsector zijn we al sinds de jaren 2000 aan het praten over (en werken aan) participatie. Maar met het nieuwe Cultureelerfgoeddecreet heeft de participatiegedachte toch een ruimere invulling - en misschien ook een hernieuwd elan - gekregen. Juist omdat het lokale niveau zo dicht bij de burger staat, is het een interessante schaal om met deze functie te experimenteren. Ik merkte bij verschillende erfgoedcellen ook in 2017 inspirerende participatieve werkingen op. Zo was ik onder de indruk van *Gouwgoed*, een initiatief van Erfgoed Haspengouw en kunstorganisatie W*hat. Het project resulteerde in zes educatieve pakketten, die door vrijwilligers in de klas worden gebracht. Bij de opmaak van deze pakketten vertrokken Erfgoed Haspengouw en W*hat van de interesses van de vrijwilligers zelf. Maar de participatieve benadering zit ook in de sessies die de vrijwilligers geven. Zo gaan de vrijwilligers samen met de scholieren op zoek naar de betekenis van de lokale erfgoedobjecten die zij naar de klas brengen. Door samen te onderzoeken, te ervaren en te doen, ontdekken de kinderen de verhalen achter deze objecten.”

“Participatie hoeft zich niet altijd te situeren in de sfeer van educatie of publiekswerking. Daarom was ik ook zo geboeid door *Bandwerk*, een project van erfgoed zuidwest. Deze erfgoedcel organiseerde op 10 en 11 november een registratiemarathon. Via de hogescholen en universiteiten lanceerde ze een oproep naar studenten om als vrijwilliger een weekend lang kunstcollecties te registreren. Bijna dertig jongelui gingen in op de uitnodiging. Tussen het registreren door mochten zij ook nog eens deelnemen aan workshops en lezingen van experts. Het project sloeg liefst drie vliegen in een klap. Je kunt niet alleen collectiestukken registreren, door de vrijwilligerswerking vergroot je ook het draagvlak voor

collectieregistratie. Bovendien laat je de jongeren proeven van de erfgoedsector en geef je hen werkervaring die ze kunnen uitspelen in hun zoektocht naar een job.”

“Nog een buzzwoord in 2017? Samenwerking! Ook dit is natuurlijk zo'n term waarover al liters inkt is gevloeid. Samenwerken en netwerken is bovendien iets wat erfgoedcellen al jaren doen. Het zit in hun DNA. Toch was ik in 2017 opnieuw verrast door enkele opvallende of vernieuwende samenwerkingsmodellen. Een voorbeeld: het nieuwe Cultureelerfgoeddecreet alludeert op sterkere samenwerkingen tussen erfgoedcellen enerzijds en regionale musea en archieven anderzijds. Om te verkennen wat zo'n samenwerking kan inhouden, hebben we in 2017 een denk- en ontmoetingsdag georganiseerd. De praktijkverhalen uit de Noorderkempen, de zuidelijke Kempen, de Westhoek, het Pajottenland en Zennevallei bevestigden dat er in vele regio's al nauw wordt samengewerkt tussen musea, archieven en erfgoedcellen. Uit deze voorbeelden bleek ook hoe complementair erfgoedcellen en collectiebeherende organisaties kunnen werken. Grofweg gesteld zou je kunnen zeggen dat collectiebeheerders de expertise, de collecties en de infrastructuur in huis hebben. Erfgoedcellen van hun kant hebben de netwerken om deze expertise te delen. Vanuit een breed zicht op een regio of stad kunnen zij samenwerkingen initiëren en ondersteunen, tussen erfgoedwerkers onderling maar ook met aangrenzende sectoren zoals welzijn, jeugdwerk of onderwijs.”

“Ook in de kunststeden gaan erfgoedorganisaties steeds verder in hun samenwerking. Zo zag in Leuven in 2017 een ambitieus samenwerkingsverband het licht. Onder de naam Erfgoedlabo engageerden dertien professionele erfgoedspelers zich om structureel samen te werken. Meer concreet zal de samenwerking zich

focussen op een aantal grote thema's, zoals erfgoeddepot, digitalisering of presentatie. Zulke samenwerkingen ontstaan niet vanzelf, maar moeten worden ondersteund en geïnitieerd. Dit geeft aan dat ook in de kunststeden een erfgoedcelwerking zinvol blijft, of dit nu gebeurt door een autonome erfgoedcel of een collectiebeherende erfgoedorganisatie die zo'n erfgoedcelwerking op zich neemt.”

De uitdagingen voor 2018?

“2018 is, zoals iedereen weet, het jaar van de gemeenteraadsverkiezingen. Alles welbeschouwd blijft erfgoed nog steeds het kleine broertje binnen het lokale cultuurbeleid. De optimist in mij zegt dat lokale besturen de mogelijkheden voor erfgoed nog volop aan het verkennen zijn. Er is met andere woorden nog een groot groeipotentieel. Maar ik besef ook dat de financiële situatie van de lokale besturen er de volgende jaren niet op zal verbeteren. Erfgoedwerkers zullen meer dan ooit moeten inhaken en inspielen op de agenda, doelstellingen en visie van hun lokaal bestuur om zo extra beleidsaandacht voor erfgoed te genereren. Vanuit FARO wil ik alvast een steentje bijdragen en helpen om erfgoed mee op de lokale agenda te zetten in 2018. Dit doen we ook naar aanleiding van Erfgoeddag – die niet toevallig in het teken stond van kiezen. En we starten in de loop van het najaar een traject om lokale en regionale musea en archieven te ondersteunen in hun relatie tot hun lokaal bestuur.”

OVERLEG EN INTERNATIONALE (SAMEN)WERKING STIMULEREN

Door het stimuleren van overleg en (internationale) samenwerking, en door visieontwikkeling en veldanalyse versterken we het draagvlak voor het cultureel-erfgoedveld.

Samen sterk: overleg en netwerking

Via onze sectorcoördinatoren **overleggen we op structurele basis** met de verschillende deelsectoren binnen het cultureel-erfgoedveld. Daartoe rekenen we de erfgoedcellen, de landelijke expertisecentra en organisaties volkscultuur (LEOV), het Overleg Landelijke Archieven Vlaanderen (OLAV), het Overleg Vlaamse Musea en de Vlaamse Erfgoedbibliotheek. We onderhouden ook regelmatig contact met de relevante beroeps- en belangenorganisaties zoals het Overleg Cultureel Erfgoed (OCE), ICOM-Vlaanderen, VVBAD, VVSG en andere actoren. Ook met Herita hebben we het geregeld over de ontwikkelingen in het ruime erfgoedveld. Daarnaast onderhouden we als steunpunt uiteraard nauwe contacten met het Departement Cultuur, Jeugd en Media, maar ook met andere Vlaamse departementen, agenties en collega-steunpunten.

Zoals u in de inleiding las was 2017 een belangrijk planningsjaar. We streefden ernaar om musea, archieven, erfgoedbibliotheek en landelijke dienstverleners zo goed mogelijk te ondersteunen bij de opmaak van hun **beleidsplan**. Dit deden we door een combinatie van studiedagen, contactmomenten, intervisies, publicaties, maar vooral door veel begeleiding op maat. Zo gaven we trajectbegeleiding en persoonlijk advies, namen we deel aan stuurgroepen, modereerden groepsgesprekken en leverden we ook feedback op ontwerp teksten. Daarnaast besteedden we extra aandacht aan organisaties in een fusietraject.

Met het nieuwe Cultureelerfgoeddecreet en de hervorming van de provincies kwam het **'regionale erfgoedniveau'** nadrukkelijker in ons vizier. Zo ondersteunden we musea en archieven die een aanvraag voor een regionale indeling voorbereidden. We organiseerden, samen met ICOM-Vlaanderen en OCE, een ontmoetings- en discussiedag over regionale samenwerking en publiceerden de praktijkbundel *Slim samenwerken loont* (zie kaderstuk). De ondersteuning van regionale musea en archieven spoorde samen met de bestaande ondersteuning voor erfgoedcellen en lokale besturen. Voor deze groep herhaalden we de starterscursus 'lokale erfgoedconsulent'.

Tot slot zetten we verder in op veldanalyse en beleidsverkenkend onderzoek: FARO rondde in 2017 de publicatie en

verspreiding van de resultaten van het Cijferboek Cultureel Erfgoed 2014 af met een artikel over prijszettingen in Vlaamse musea, dat ook weerklank vond in de media. Verder lanceerden we de tweede editie van het Publieksonderzoek Archieven, waarvan de resultaten werden voorgesteld op een studiedag en in *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed*.

Publicatie *Slim samenwerken loont*

Erfgoedcellen, musea en archieven uit eenzelfde regio zijn belangrijke partners in de uitbouw van een regionaal erfgoedbeleid. Door met elkaar samen te werken kunnen zij elkaar niet alleen versterken, maar kunnen zij bovendien erfgoed regionaal sterker op de kaart zetten én de erfgoedgemeenschappen gericht ondersteunen. Deze publicatie biedt de lezer vijf voorbeelden van regionale (samen)werkingen. Deze cases illustreren wat een regionale erfgoedwerking kan inhouden, rond welke thema's een samenwerking kan groeien, maar ook wat mogelijke drempels en succesfactoren zijn om zo'n samenwerking vorm te geven.

Internationale (samen)werking en uitwisseling

Internationalisering loopt als een rode draad door veel initiatieven van FARO. Zoals elk jaar nodigden we internationale sprekers uit voor masterclasses, studiedagen of leesgroepen. De medewerkers van FARO participeerden aan diverse internationale congressen en bijeenkomsten, of liepen een *job shadowing* traject in het buitenland. Dit werd mee mogelijk gemaakt dankzij de steun die we kregen vanuit het Erasmus+-programma. Een greep uit onze internationale activiteiten:

> Bijzondere aandacht ging in 2017 uit naar de **Sustainable Development Goals**, opgesteld door de VN en gepromoot als dé wereldwijde doelstellingen voor duurzame ontwikkeling. Met het Groot Onderhoud zette FARO deze SDG's, samen met het hele duurzaamheidsvraagstuk, stevig op de erfgoedagenda in Vlaanderen (zie verderop).

> NEMO is de Europese vereniging van museumverenigingen. Op 10 november 2017 vond de jaarlijkse **NEMO Conference on the Value of Museum Collections** plaats in Gent. We verzorgden er een lezing en modereerden een debat.

> FARO nam ook deel aan de ICOFOM-conferentie in Parijs (9-11 juni 2017) waarbij we, samen met een internationale gemeenschap van museologen, nadachten en discussieerden over de invulling en de toekomst van de museumdefinitie, zoals die door de International Council of Museums (ICOM) is vastgelegd. ICOFOM is het internationale comité van ICOM over museologie.

> In januari was er de tweede **Winter School Archives & Education**, die FARO samen met The National Archives (UK) in Ieper organiseerde. Een twintigtal archiefmedewerkers uit zeven landen ontwikkelden er lespakketten over de heropbouw van Ieper na de Eerste Wereldoorlog.

> In augustus verzorgde Veronica Bullock voor een publiek van Vlaamse erfgoedexperts een vijfdaagse **masterclass erfgoedwaardering** over de 'Significance' waarderingsmethode en vond de jaarlijkse **summer school Etnocoll** plaats in Antwerpen. We organiseerden gedurende het jaar ook enkele **ICE-breker sessies** met lezingen van buitenlandse experts over immaterieel cultureel erfgoed.

> Als Vlaamse partner neemt FARO actief deel aan het **internationale pilootproject RE-ORG**. Dit project wordt internationaal geïnitieerd, ontwikkeld en opgevolgd door ICCROM en UNESCO en wordt nationaal getrokken door het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK). We woonden de *2nd & 3rd general meeting* van RE-ORG Belgium bij, telkens in het KIK.

> FARO is lid van het Vlaamse **Memory of the World Committee**. We werkten mee aan een aanvraag om de virtuele collectie van Belgische oorlogskranten én de papieren originelen op te nemen in het Memory of the World-register van UNESCO. Het dossier werd helaas niet gehonoreerd.

> **Arts Flanders** werd herdacht als een agenda-instrument van de buitenlandvertegenwoordigers van de Vlaamse Regering. FARO volgt dit project als lid van de stuurgroep op de voet.

> FARO volgt als geaccrediteerde ngo de internationale evolutie inzake de implementatie van en ontwikkelingen rond de **UNESCO-Conventie 2003**. Zo nemen we deel aan internationale werkgroepvergaderingen over thema's die voor Vlaanderen relevant kunnen zijn. FARO neemt ook deel aan de vergaderingen van het Intergouvernementeel Comité en de Algemene Vergadering van die Conventie en aan de overlegvergaderingen met de actoren van de Fédération Wallonie-Bruxelles, de Duitstalige Gemeenschap en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

■ *Winter School Archives & Education, die FARO samen met The National Archives (UK) in Ieper organiseerde © FARO.*

> FARO nam (op uitnodiging van het UNESCO-secretariaat) deel aan het traject van UNESCO voor de ontwikkeling van een *'overall results framework of the 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage'*. Hiervoor werd een basismodel geconstrueerd en werden eerste aanzetten gegeven voor het bepalen van kwantitatieve en kwalitatieve indicatoren.

> FARO nam deel aan de **werkgroep 'Skills and knowledge transfer'** van de Europese Commissie. Hier wisselen twintig landen ervaringen uit met verschillende opleidingsvormen. We maken naar aanleiding van dat overleg ook een analyse van de kansen en bedreigingen voor de toekomst. Eind 2018 presenteert deze groep een lijst met concrete aanbevelingen.

> En verder hebben we in het najaar volop gewerkt aan de voorbereiding van **het Europees Jaar van het Cultureel Erfgoed 2018** (zie ook elders in dit verslag).

Congres ICAMT

Het internationale comité van ICOM voor architectuur en museumtechniek ICAMT organiseerde in 2017 voor de 43e keer zijn jaarlijkse congres. Dat kwam voor de eerste keer naar Brussel, op vraag van en met FARO als gastheer. Deze editie was dus een initiatief van ICAMT en FARO, en gebeurde i.s.m. ICOM België. Het vond plaats op 14, 15 en 16 september. Met tachtig deelnemers uit de vele sectoren die met cultureel erfgoed, bouwen of verbouwen in aanraking komen én met vijftien verschillende nationaliteiten trad een multidisciplinair en meertalig gezelschap aan. Dit congres lag in het verlengde van het FARO-traject over duurzaam verbouwen dat we tussen 2013 en 2015 organiseerden. Het driedaags programma bestond deels uit (inter)nationale cases die toegelicht werden in paperpresentaties, en deels uit museumbezoeken in Brussel en Vlaanderen. We nodigden sprekers uit binnen- en buitenland uit om een presentatie te geven over een museumbouwproject, waarbij de focus lag op de technische én de museografische aspecten van het project.

■ Congres ICAMT © FARO.

Olga Van Oost,
sectorcoördinator voor
musea

Opvallende tendensen in 2017

“2017 was het jaar van de beleidsplanning. Musea bogen zich over de vraag hoe ze in de komende jaren met de zorg voor hun collecties zouden omgaan. Daarbij is de depotproblematiek de olifant in de kamer. In 2017 (her-)ontdekte de Vlaamse beleids- en museumwereld de methodologie van het ‘waarderen’ van collecties. Mij viel de aandacht voor participatie van erfgoedgemeenschappen bij de ontwikkeling van het collectiebeleid op. De ‘participatiekwesitie’ bleek voor menig museum een behoorlijke dobber. Net omdat deze een grondige shift in het museale denken vergt. En dat vertrekt doorgaans vanuit de collecties. Bovendien gaat het nieuwe beleidskader nog verder wanneer het musea expliciet aanmoedigt om ook een immaterieel cultureel-erfgoedwerking uit te bouwen. Voor sommige musea zit dat in het DNA, maar andere hoorden het in Keulen donderen. Opvallend is ook de toenemende aandacht voor de ontwikkeling van een digitale strategie. Traag maar zeker wordt de museumsector zich bewust van het belang van het digitale universum dat steeds verder doordringt tot een doorgaans analoge wereld. Er liggen dus heel wat kansen, maar het moet gezegd dat veel musea zich bedreigd voelen. Het blijkt vaak moeilijk te zijn voor (kleinere) musea om zich te handhaven op lokaal vlak. Een museum openhouden kost geld, en dan klinkt een ‘belevingscentrum’ (dat niet aan de strenge museale eisen dient te voldoen) voor lokale bestuurders en toeristische diensten vaak aantrekkelijker. Maar musea hebben de kracht om de waan van de dag te overstijgen. Dat kan niet gezegd worden van belevingscentra – die trouwens ook veel geld kosten. Het nieuwe beleidskader zorgt voor een aantal nieuwe dynamieken waarvan we de uitwerking pas over enkele jaren zullen merken.”

“In 2017 zette ook het Overleg Vlaamse Musea – kortweg ‘het Museumoverleg’ – als netwerk van de

landelijk erkende musea, met ICOM-Vlaanderen, Vlaamse Kunstcollectie, CAHF, Lukas en FARO, zijn weg voort. Het blijft een belangrijk ‘orgaan’ voor museumdirecteuren om elkaar te ontmoeten en met elkaar te overleggen. Vanuit deze groep werd in 2017 de ‘vzw Museumoverleg’ opgericht met de bedoeling om te kunnen instappen in de cvba Museumspas (getrokken door Cultuurnet, nu publiek). Deze *Belgische* museumkaart moet het, naar Nederlands voorbeeld, voor bezoekers mogelijk maken om musea aan een scherp tarief te bezoeken. Het is bovendien de ambitie om het bezoekersaantal via deze pas te doen toenemen.”

De uitdagingen voor 2018

“2018 is een overgangsjaar. De vorige beleidsperiode loopt ten einde, en de nieuwe gaat in 2019 van start. Het wordt spannend. Want zullen er voldoende middelen zijn om de vele plannen en uitdagingen in de praktijk te brengen? Participatie is een van de sleutelbegrippen, en samen met FARO krijgen de musea de kans om mee te denken over dit concept en over de vertaalslag ervan naar de praktijk. De Expeditie Participatie en het Groot Onderhoud van 2018, dat in het teken van participatie staat, houdt u best in de gaten! Op het vlak van digitale participatie zetten we sterk in op de nieuwe collegagroep, in nauwe samenwerking met PACKED, M HKA, M en Middelheim Museum. Het is onze ambitie om musea ‘digitaal-wijs’ te maken, opdat ze over enkele jaren een echte digitale strategie kunnen ontwikkelen. Een eerste streven is om zoveel mogelijk musea aan de slag te laten gaan met Wikimedia en Wikipedia. We zullen de museumsector motiveren om mee te werken aan de grote *Wiki Loves Heritage* actie die i.s.m. het Departement Cultuur wordt opgezet. Samen met de nieuwe Werkplaats Immaterieel Erfgoed (WIE) zal FARO ook verder sensibiliseren over immaterieel cultureel erfgoed in de museale werking. Ik kijk ook uit naar

de lancering van de Museumspas. Dit zal een belangrijk moment zijn voor de museumsector, en zal de dynamiek op het vlak van marketing en communicatie in het museumveld versterken. Want ook op dat vlak liggen er nog zoveel kansen.”

“Maar dé uitdaging voor 2018 en nadien ligt op het vlak van maatschappelijke relevantie. Waarom houden we musea open? Voor wie? Wat houden we bij en wat stellen we tentoon? De nadruk op waarderen, participatie en het betrekken van erfgoedgemeenschappen, het vergroten van het publieksbereik via een museumspas: het zijn allemaal activiteiten die op de een of andere manier een antwoord op deze vragen willen geven. Maar gaan die vragen wel diep en ver genoeg? Welk museum be vraagt zichzelf écht ten gronde, en durft de maatschappelijke realiteit met zijn ongelijkheden, complexiteit, diversiteit en ‘moeilijke’ of ‘beladen’ historische onder ogen te zien en ernaar te handelen? Het is tijd om de museale (en erfgoed)ethiek in ruime zin op de agenda te plaatsen, om grondig na te denken over ‘dekolonisatie’ en over onze ‘witte instellingen’. En om onze westerse, ingebakken premissen te durven verlaten en ons open te stellen voor die hele grote niet-westerse wereld. Ook moeten we als sector nadenken over de idee van ‘groei’: is het nog van deze tijd om te blijven bouwen en uitbreiden? Hoe groot kunnen musea worden? Hoeveel publiek en toeristen kunnen en willen musea en steden nog trekken? Wordt het niet stilaan tijd om ontwikkeling en vooruitgang vanuit andere en meer duurzame perspectieven te gaan bekijken, met respect voor mens, dier, het klimaat en de planeet? Ik hoop dat de musea mee aan deze kar zullen trekken, en dat we samen in de diepte kunnen gaan werken rond deze inhoudelijke, museologische en maatschappelijke thema’s.”

INVESTEREN IN HET DUURZAAM BEHEER VAN CULTUREEL ERFGOED

We ondersteunen en versterken de expertise voor collectiezorg en voor het borgen van het immaterieel cultureel erfgoed. Samen met de erfgoedinstellingen zetten we ons in om de investeringen in het cultureel erfgoed veilig te stellen. We exploreren ook het potentieel van informatietechnologie voor de ontwikkeling van de digitale erfgoedwerking.

Zorg dragen voor het roerend erfgoed

De sector sensibiliseren over het belang van collectiewaardering als basis voor een duurzame cultureel-erfgoedwerking blijft een belangrijke uitdaging. De noden in het veld blijven daarbij het vertrekpunt. Met een sectorbrede werkgroep 'Waarderen' bepaalden we de basishoudingen voor kwaliteitsvol waarden. Daarnaast ontwikkelden we een handige *toolbox waardering*. De basishoudingen waarover sprake gingen we in een overzicht op onze website. Deze gaan over de essentie van een waardering, los van alle mogelijke methodologieën en handleidingen. Ze zijn van toepassing in alle deelsectoren en opgebouwd rond zes aspecten die beslist in elk waarderingstraject aan bod moeten komen. Ook werkten we een basiscursus *Leren waarden* uit en trokken experts uit binnen- en buitenland aan om inzichten te delen met de sector.

■ Presentatie Waarderen en herbestemmen in de praktijk: de collectie Agfa-Gevaert, 30 mei 2017, Fotomuseum, Antwerpen © FARO.

We gaven een vormingsreeks over het uitwerken van een **collectieplan voor musea**. Daarbij deelden experts uit zowel Nederland als Vlaanderen hun ervaring over missie en visie, collectiebeschrijving, collectiewaardering en collectieprofiel. In samenwerking met het RCE Nederland werkten we aan een vernieuwde handleiding over de opmaak van een collectieplan. De publicatie van deze nieuwe handleiding is voorzien voor 2018.

We besteedden aandacht aan de problematiek van **facility en techniek**. Net als bij andere trajecten brachten we daarvoor de noden en behoeften van de sector in kaart. Naar aanleiding hiervan startten we de samenwerking met onder andere STEPP, het steunpunt voor de productieve, ontwerpende en technische krachten van de brede culturele sector. Publieksgerichte **infrastructuur** is daarbij, naast de werking rond depots die we al enkele jaren ontwikkelen, een nieuw thema. We organiseerden ook de driedaagse ICAMT-conferentie (zie hoger).

In samenwerking met het Departement CJM voerden we een beleidsvoorbereidend onderzoek uit naar de prioritaire noden inzake depotinfrastructuur in Vlaanderen. Met datzelfde departement bereidden we ook de overdracht voor van de website **Depotwijzer** naar FARO. Het beheer hiervan is vanaf 2018 in onze handen.

We gaven vorming over allerlei aspecten in verband met **preventieve conservering**, zoals collectiehulpverlening bij calamiteiten, art-handling en transport, insecten- en schimmelbestrijding, onderhoud en herkennen van biologische aantasting in functie van een verhuis naar een depot, collectierisico's bij vitrines, enzovoort.

We brachten de verschillende actoren samen die betrokken zijn bij **calamiteiten** in kerken. Het CRKC zal als eerste aanspreekpunt en procesbegeleider fungeren en daarbij ook doorverwijzen naar de organisaties die per regio kunnen helpen bij een calamiteit. Hiervoor werkten we een schema met workflow uit waarop de verschillende actoren per regio worden vermeld. De interprovinciale werkgroep calamiteitenplan ronden we af met het uitwerken van mogelijke vormen over calamiteitenwerking.

Ook dit jaar ondersteunde FARO samen met de Koning Boudewijnstichting de verdere werking van **Etnocoll**, het platform voor etnografische collecties dat etnografische collectiehouders uit heel België samenbrengt om expertise en

■ Summer school Etnocoll © FARO.

kennis uit te wisselen. We organiseerden twee overlegmomenten en plaatsbezoeken en in augustus organiseerden we samen met de Universiteit Antwerpen voor de tweede maal een tiendaagse *summer school* in Antwerpen over conservatie en restauratie van etnografische collecties.

In 2017 coördineerde FARO het in 2016 opgestarte **GovPub-platform** (van 'governmental publications'). GovPub heeft de ambitie om het bezit van gedrukte, seriële overheidspublicaties bij archieven en bibliotheken in kaart te brengen als waardevol cultureel erfgoed. Een tiental grotere spelers hebben zich bij dit initiatief aangesloten, zoals de archieven van het federaal en Vlaams parlement, de Koninklijke Bibliotheek, de grote universiteitsbibliotheken en provinciale archieven. Bedoeling is om tot meer afstemming te komen tussen collecties met het oog op bewaarafspraken. FARO heeft de regierol voor de opbouw van het corpus in de depottoepassing op zich genomen. Momenteel zitten zo'n 120 titels in de toepassing. De partners hebben hun bezit van die titels geregistreerd en aangegeven voor welke titels ze depothouder zijn. Anet ontwikkelde in 2017 een toegankelijke zoekomgeving waarin men kan zoeken naar het bezit van een seriële overheidspublicatie bij archieven en bibliotheken die partner zijn in GovPub (zie: <https://anet.be/desktop/govpub>). Ook kan men zien welke van deze bewaarinstellingen instaan voor de langetermijnbewaring (het depot) van een titel. In de toekomst gaan we ook de intergemeentelijke archiefdiensten betrekken. Nieuwe partners zijn uiteraard van harte welkom.

Het immaterieel cultureel erfgoed borgen

In overleg en samenwerking met WIE (Werkplaats Immaterieel Erfgoed) ondersteunt FARO diverse activiteiten rond immaterieel erfgoed. We participeerden ook dit jaar actief aan het overlegplatform over het borgen van immaterieel cultureel erfgoed (ICE). Dit ICE-trekkersnetwerk kwam een tiental keer samen bij FARO. We organiseerden ook enkele ICE-breker sessies waarin buitenlandse experts aan bod komen. Zo gaf prof. dr. Lulu Tang (Beijing Foreign Studies University, China) in december een lezing over *Safeguarding ICH in China and a case study on Peking Opera*. Dit netwerk werkt ook samen met de UNESCO leerstoel voor kritische erfgoedstudies en het borgen van immaterieel cultureel erfgoed aan de Vrije Universiteit Brussel, met als doel het uitbouwen van een internationaal netwerk rond kritische erfgoedstudies en het borgen van immaterieel erfgoed.

We nemen ook deel aan de Vlaamse expertencommissie die onder leiding van het Departement CJM advies verleent over de aanvraagdossiers voor opname van ICE-elementen in de Inventaris Vlaanderen (zie kaderstuk). FARO participeert in het Belgian Carillon Heritage Committee, dat op initiatief van de Vlaamse en de Waalse beiaardiersverenigingen als klankbordgroep fungeert voor de erfgoedgemeenschap rond het ICE-element beiaardcultuur in België. Het dossier over 'Peace Education and Safeguarding the Last Post' in Ieper werd jammer genoeg niet ingeschreven in de lijst met good practices van de UNESCO-conventie. In november 2017 werd besloten het dossier terug te trekken.

Tot slot stonden we, net als de vorige jaren, in voor de hosting en de technische ondersteuning van **de portaal site immaterieelerfgoed.be**. Volgens Google Analytics ontving deze site ca. 21.000 bezoekers in 2017.

Inventaris Vlaanderen voor ICE

De Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed brengt sinds 2008 het immaterieel erfgoed in kaart. Minister van Cultuur Sven Gatz heeft in 2017 vijf elementen toegevoegd aan de Inventaris Vlaanderen voor ICE. Het gaat om de woonwagencultuur, de klompencultuur, de Godelieveprocessie uit Gistel, de Rederijkerscultuur en het oogstfeest De Pikkeling uit de Aalsterse Faluintjesstreek. Twee keer per jaar kunnen elementen van immaterieel cultureel erfgoed worden opgenomen op de Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed. Minister Sven Gatz: “Die inventaris is de lijst van wat we beschouwen als culturele tradities die we in leven willen houden. Een opname op die lijst draagt bij tot de zichtbaarheid van de traditie en stimuleert publiek en betrokkenen om er bewust mee om te gaan. De lijst telt nu vijftig elementen.”

■ Klompencultuur werd toegevoegd aan de Inventaris Vlaanderen voor ICE © ETWIE.

Jeroen Walterus,
sectorcoördinator voor
erfgoedbibliotheken

Opvallende tendensen in 2017

“De Vlaamse Erfgoedbibliotheek werkte in 2017 een nieuw en ambitieus beleidsplan uit, samen met de zes partnerbibliotheken. Voor het eerst diende ook de erkende Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience een plan in bij de Vlaamse overheid. Sinds het nieuwe decreet kunnen immers ook erkende erfgoedbibliotheken een Vlaamse subsidie ontvangen. Maar de meeste erkende erfgoedbibliotheken komen niet in aanmerking, omdat ze ingebed zijn in organisaties die een andere hoofdpodracht hebben (onderwijs, werking als openbare bibliotheek, enz.). Daardoor ontvangen ze reeds subsidies van de Vlaamse overheid, zo luidt de redenering. Dus blijven ze principieel uitgesloten van bijkomende subsidiëring voor hun cultureel-erfgoedwerking. De Vlaamse Erfgoedbibliotheek hoopt in elk geval dat er wel een financiële inhaaloperatie komt voor het samenwerkingsverband, zodat het de werking vanaf 2019 kan verbreden.”

“Verder waren er geen grote uitschieters in 2017. Wel was het jammer dat de voordracht van *The Belgian Press*

from the Great War (<http://belgianpressfromthegreatwar.be>), een collectie gedigitaliseerde oorlogskranten uit '14-'18, voor opname in het Memory of the World-register van UNESCO, niet werd gehaald. Een consortium met de Vlaamse Erfgoedbibliotheek, VIAA, PACKED, FARO, de Koninklijke Bibliotheek van België en het Rijksarchief/CeGesoma had daar veel tijd in geïnvesteerd.”

Uitdagingen voor 2018

“We zullen samen met de Vlaamse Erfgoedbibliotheek de werking rond en de zorg voor bibliothecair erfgoed voortzetten. Op het programma staat onder meer de lancering van een nieuwe collegagroep van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek over manuscripten. Op termijn wil men naar een platform om manuscripten digitaal te ontsluiten. We kijken ook uit naar de eerste realisaties van het project *Wijzer waarderen* over de waardering van bibliotheekcollecties, dat de Vlaamse Erfgoedbibliotheek, met steun van de Vlaamse overheid, in 2017 heeft opgestart. Ook de collectiewijzer voor erfgoedbibliotheken zou dit jaar concreet vorm krijgen. FARO is betrok-

ken bij dit project en begeleidt het waarderingstraject.”

“Begin 2018 liep het succesvolle tentoonstellingsproject *Conn3ct* (<http://conn3ct.media>) ten einde, dat op een innovatieve wijze nieuwe media koppelde aan oude gedrukte bronnen. Naar aanleiding daarvan organiseerde FARO een groeps gesprek met enkele erfgoedbibliotheken over hun digitale uitdagingen, meer bepaald op het vlak van digitale publiekswerking. Er verscheen een neerslag van dit gesprek in *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed*. Dit kreeg een vervolg in een tweede vraaggesprek samen met de archiefsector over de vormingsnoden rond deze thematiek, om te werken aan meer mediawijsheid, ook bij (gebruikers van) erfgoedbibliotheken. In 2018 zal het traject zich verder concretiseren. Verder zal FARO maximale visibiliteit blijven geven aan de activiteiten van en voor erfgoedbibliotheken. Meer bepaald in het kader van het Europees Jaar voor Cultureel Erfgoed (EYCH18) mogen onze erfgoedbibliotheken niet op het appel ontbreken!”

De digitale erfgoedwerking exploreren

Het voorbije jaar hebben we gefocust op het ontwikkelen van de ICT-praktijken rond digitale publieksbemiddeling. We herhaalden met succes onze modulaire vormingsreeks **Crossmediale publiekswerking hands-on**. De praktijkgerichte aanpak van deze opleiding blijkt nog steeds te werken en zal dus in 2018 – weliswaar met enkele aanpassingen – worden voortgezet.

De **ErfgoedApp** blijft bij uitstek ons instrument om erfgoedinstellingen de kans te geven om met nieuwe technologieën in hun publiekswerking te experimenteren. Zo werkten we samen met het Museum van de Stad Brussel en een dertigtal studenten van de Vrije Universiteit Brussel in het Broodhuis op de

Brusselse Grote Markt. Het doel? Aantonen wat met augmented reality in het algemeen, en met de ErfgoedApp in het bijzonder, mogelijk is. De ErfgoedApp en Erfgoedkaart werden ook uitgebreid met nieuwe functies die via tal van workshops en de website in het veld werden geïntroduceerd.

We besteedden ook aandacht aan het gebruik van **digitale bemiddeling bij welzijnsactiviteiten**. In het bijzonder tijdens het piloottraject *Kleine documenten, grote verhalen* met de Herstelacademie Antwerpen maakten deelnemers digitale verhalen op basis van literaire archieven. Met het stadsarchief van Leuven zetten we stappen naar gedetineerden in Leuven Centraal om hen als vrijwilligers te betrekken bij het online transcriberen van schepenregisters. In het piloottraject *Ingemaakt Erfgoed* in PC Caritas (Melle) werd de ErfgoedApp gebruikt om de verhalen van de deelnemers te koppelen aan objecten. Deze piloottrajecten werken we in 2018 verder uit.

Eind 2017 lanceerden we de nieuwe **collegagroep digitale participatie**, met als drijvende krachten PACKED, Middelheimmuseum, M HKA, M Leuven en FARO. Deze collegagroep brengt zowel publieksbemiddelaars, museummedewerkers met een meer strategische (digitale) functie als collectieverantwoordelijken van musea samen en stimuleert de onderlinge dialoog over digitale toepassingen. We denken samen na over de betekenis van 'digitale participatie', maar werken ook gezamenlijk acties uit.

■ In het piloottraject *Ingemaakt Erfgoed* in PC Caritas (Melle) werd de ErfgoedApp gebruikt om de verhalen van de deelnemers te koppelen aan objecten © FARO.

ERFGOEDWERKERS

ADVISEREN EN INSPIREREN

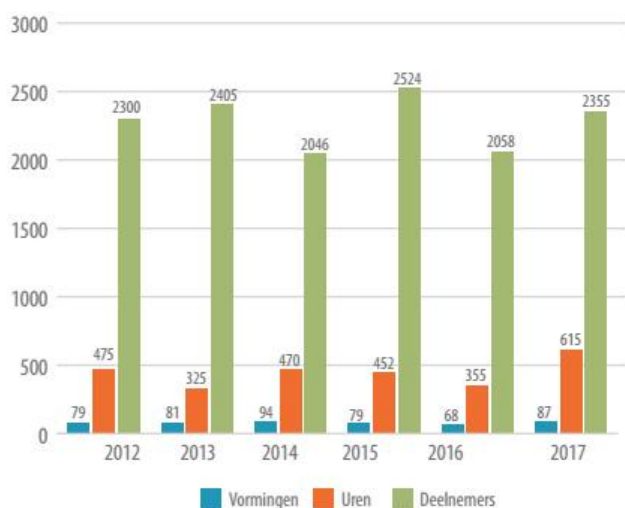
We willen de individuele deskundigheid van elke erfgoedwerker helpen ontwikkelen en versterken, en hen ondersteunen om zo inclusief mogelijk – voor iedereen dus – te werken.

Blijven leren: vorming en advisering

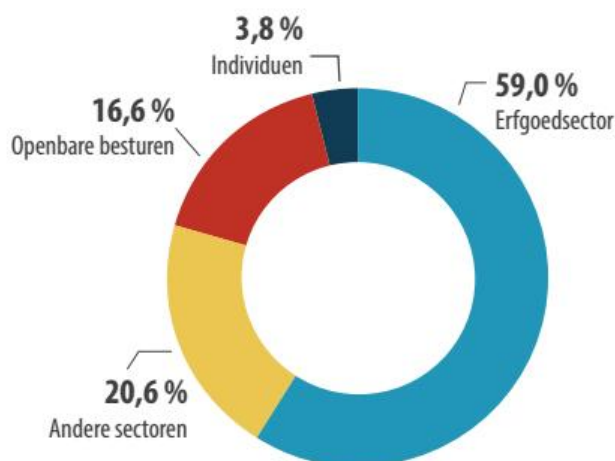
Via vorming, begeleiding en advisering dragen we bij aan de praktijkondersteuning en -ontwikkeling in het erfgoedveld zelf, maar ook daarbuiten. We willen leergierigheid aanzwengelen en alle betrokkenen inspireren. Daarom verzorgden we ook dit jaar weer een recordaantal vormingsuren voor een groot aantal erfgoedwerkers, erfgoedvrijwilligers en -beheerders (zie grafieken).

De cultureel-erfgoedsector beschikt over vele competenties en talenten. Maar ook hier slaat de vergrijzing toe. Wat brengt de toekomst? Hoe geven we kennis en vaardigheden door aan de nieuwe generatie? Ook in 2017 ondernam FARO op dat vlak ondersteunende acties. In de eerste plaats sensibiliseerden we studenten en opleidingen **hoger onderwijs** over het belang van onze sector. Naast gastcolleges, een beroepdag, een stagelijst en een analyse van de vacatures lanceerden we voor het eerst een praktische handleiding: *Werken in de cultureel-erfgoedsector*. We gingen opnieuw het gesprek aan over het opstarten van nieuwe basisopleidingen in het (hoger) onderwijs.

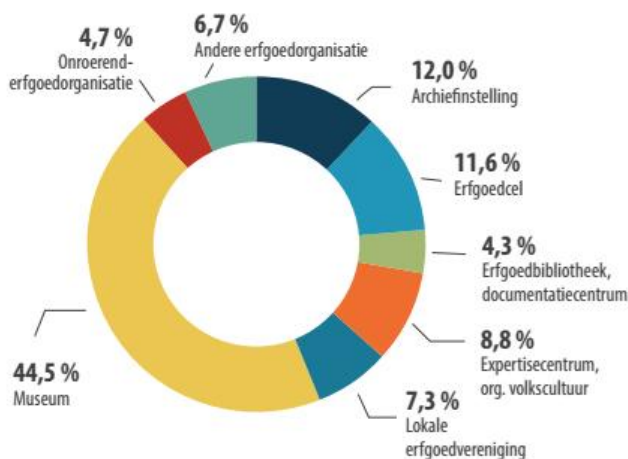
EVOLUTIE VORMINGSACTIVITEITEN

VERDELING DEELNEMERS VORMINGSACTIVITEITEN: GLOBAAL

VERDELING DEELNEMERS VORMINGSACTIVITEITEN: DETAIL ERFGOEDSECTOR

Voor beginnende erfgoedwerkers bundelden we het **vormingsaanbod** in onze startersbrochures en ontwikkelden we nieuwe basiscursussen, bijvoorbeeld over waarderen. Mensen met meer ervaring vonden in onze online kalender een up-to-date overzicht van collegagroepen en vormingsdagen. Zo kreeg iedereen alle mogelijkheden om zijn kennis te verdiepen en verder te delen. Net als vorige jaren stemden

we af met de andere vormingsaanbieders in de cultureel erfgoedsector. Samen onderzochten we wat digitaal leren voor onze sector kan betekenen. Met een intern rapport, een blogreeks, een vorming en een collegagroep gaven we onze inzichten door aan de sector. In 2018 lanceren we zelf een e-cursus over time management.

LIJST FARO VORMINGSACTIVITEITEN 2017

Datum	Naam vorming
17-01 & 21-02-2017	Collegagroep Online vakmensen opleiden?
19-01-2017	Workshop ErfgoedApp, augmented reality en erfgoed-beacons (1)
23-01, 20-02, 27-03 & 8-05-2017	Groeien in je rol als teamleider. Basisvorming voor leidinggevend
24-01-2017	Starten met beleidsplanning: hoe zet ik een sterk planingsproces op?
26-01-2017	Colloquium 'Geven voor erfgoed en cultuur in België' Deel 3: De geefmotivatie van schenkers
29-01 & 3-02-2017	Winter School Archives & Education + masterclass
6-02-2017	Meer dan erfgoed: lancering boek en vormingstraject
7-02-2017	Drie, twee, een ... Camera loopt! Mediatraining
15 & 16-02-2017	Help, hoe kies ik de juiste vitrine?
20-02-2017	Plenaire werkgroep waarderen
23-02-2017	Verder dan een SWOT: nieuwe participatieve technieken bij beleidsplanningsprocessen
23-02-2017	Workshop ErfgoedApp, augmented reality en erfgoed-beacons (2)
9-03-2017	Info- en ontmoetingsmoment kunst, cultuur en jeugdwerk met vluchtelingen Antwerpen
10-03-2017	Duurzame ontwikkeling en erfgoedwerking
14-03-2017	Klantvriendelijk onthalen en begeleiden van bezoekers met een beperking Workshop met ervaringsdeskundigen voor onthaalmedewerkers en suppoosten
16-03-2017	Info- en ontmoetingsmoment kunst, cultuur en jeugdwerk met vluchtelingen Gent
20-03-2017	Info- en ontmoetingsmoment kunst, cultuur en jeugdwerk met vluchtelingen Leuven
21-03-2017	Opleiding behoudsmedewerker erfgoed
24-03-2017	Reinigen van erfgoed Gent
28-3, 16-5, 12-9, 14-11 & 12-12-2017	Collegagroep 'Klein museum, groot bereik'
30-03-2017	Workshop ErfgoedApp, augmented reality en erfgoed-beacons (3)
18-04-2017	Een collectieplan? Ook voor kleinere organisaties!
25-04-2017	Proeven van jobcrafting: hoe kunt u talentgericht werken met uw team?
29-04-2017	Hoe herdenkt u straks 75 jaar einde van de Tweede Wereldoorlog? Nieuwe pistes in de geschiedschrijving over dagelijks leven, verzet en collaboratie in Vlaanderen (1)
5-05-2017	Studienamiddag: Trek zelf 'Buurten met erfgoed' in je gemeente
8-05-2017	Crossmediale publiekswerking hands-on Collecties online tonen en delen
8-05-2017	Crowdfunding: hoe zorg je ervoor dat het publiek investeert in je erfgoedproject? (1)
11-05-2017	Crowdfunding: hoe zorg je ervoor dat het publiek investeert in je erfgoedproject? (2)
15-05-2017	Erfgoedroutes Crossmediale publiekswerking hands-on
20-05-2017	Hoe herdenkt u straks 75 jaar einde van de Tweede Wereldoorlog? (2)
30-05-2017	Workshop ErfgoedApp, augmented reality en erfgoed-beacons (4)
1-06-2017	Vormingsreeks Erfgoedcollecties, gezondheid en welzijn Melle
7-06-2017	De communicatiekliniek Making communication great again
8-06-2017	Copyright geregeld? Basisvorming auteursrechten in de erfgoedsector
8-06-2017	Crowdfunding: hoe zorg je ervoor dat het publiek investeert in je erfgoedproject? (3)
10-06-2017	Hoe herdenkt u straks 75 jaar einde van de Tweede Wereldoorlog? (3)
13-06-2017	Workshop ErfgoedApp, augmented reality en erfgoed-beacons (5)
15-06-2017	Naar een versterkt regionaal erfgoedweefsel. Denk- en inspiratiedag
23-06 & 6-10-2017	Musea en digitale strategie
27-28-06-2017	Erfgoedobject 'out of office'. Art-handling en transport in de praktijk
7-11-08-2017	Opleiding Significance door Veronica Bullock
23-31-08-2017	Ethnographic collections, aspects of research, preservation and conservation Summer school
7-9, 12-10, 16-11 & 19-12-2017	Collectieplanning voor musea
11-09-2017	Vormingsreeks Erfgoedcollecties, gezondheid en welzijn Gent
12-09-2017	Inspiratiesessie Erfgoeddag 2018 Diest
13-09-2017	Inspiratiesessie Erfgoeddag 2018 Oudenaarde
14-09-2017	Duurzaam verbouwen en museumtechniek in internationaal perspectief: driedaagse ICAMT conferentie in Vlaanderen en Brussel
18-09-2017	Inspiratiesessie Erfgoeddag 2018 Mechelen
18-09-2017	Hoe pas ik de principes van goed bestuur toe? Inspiratiedag
18-09-2017	Workshop ErfgoedApp, augmented reality en erfgoed-beacons (6)
18-09-2017	Hoe pas ik de principes van goed bestuur toe? Inspiratiedag
25-9, 2-10, 9-10, 16-10 & 22-1-2018	Kwaliteit in gidsenwerking Gent

25-09-2017	Vormingsreeks Erfgoedcollecties, gezondheid en welzijn Leuven
26-09-2017	Inspiratiesessie Erfgoeddag 2018 Brussel
26-09 & 18-10-2017	Grip op het geld: hoe stel ik een begroting voor een beleidsplan op?
28-09-2017	Train-de-trainer Buurten met erfgoed: voor initiatiefnemers en trekkers van een lokaal erfgoededucatief traject
29-09-2017	Hoezo: immaterieel erfgoed? Over alles wat níet materieel is in cultureel-erfgoedwerking
2-10-2017	Rondleiden voor families. Inspiratiedag voor musea n.a.v. Krokuskriebels 2018
5-10-2017	Presenteren als een pro
9-10, 16-10, 23-10-2017	Basiscursus Leren Waarden (pilotprojecten)
12-10-2017	Workshop ErfgoedApp, augmented reality en erfgoedbeacons (7)
17-10-2017	Wil je een kwaliteitsvolle erfgoedactiviteit? Vraag het aan je publiek! (1)
17-10-2017	Vrijwilligers binnen uw erfgoedorganisatie. Van onzichtbaar naar onmisbaar?
19-10-2017	Cultuur in de Spiegel: een nieuw perspectief op cultureel leren?
23-10-2017	Inspiratiesessie Erfgoeddag 2018 Borgloon
24-10-2017	Inspiratiesessie Erfgoeddag 2018 Diksmuide
26-10-2017	Wil je een kwaliteitsvolle erfgoedactiviteit? Vraag het aan je publiek! (2)
7-11-2017	Wil je een kwaliteitsvolle erfgoedactiviteit? Vraag het aan je publiek! (3)
10-11-2017	Buggy-tours: musea voor gezinnen met de allerkleinsten Begeleidingstraject
13-11, 20-11, 27-11 & 4-12-2017	Kwaliteit in gidsenwerking Hasselt
14-11-2017	ErfgoedApp, augmented reality en erfgoedbeacons (8)
15-11-2017	Wil je een kwaliteitsvolle erfgoedactiviteit? Vraag het aan je publiek!
16-11-2017	Starterscursus lokale erfgoedcoördinator of -consulent. Cultureel-erfgoedwerk in een lokale beleidscontext
17-11-2017	Voorstelling Publieksonderzoek Archieven 2017
20-11-2017	Slim en efficiënt online kennis delen
21-11-2017	Lanceringsevenement Europees Jaar van het Cultureel Erfgoed 2018 (EYCH2018)
24-11-2017	Werken in de erfgoedsector? Beroependag voor studenten en werkzoekenden
29-11-2017	Workshop ErfgoedApp, augmented reality en erfgoedbeacons (8)
30-11 & 1-12-2017	Crossmediale publiekswerking hands-on Fotografieren van museale objecten
1-12-2017	Groot Onderhoud
4, 11 & 18-12-2017	Basiscursus Leren Waarden
12-12-2017	Workshop ErfgoedApp, augmented reality en erfgoedbeacons (9)
12-12-2017	Technische noden in erfgoedinstellingen Werkbezoek in Antwerpen
20-12-2017	Autismevriendelijk museum Boekvoorstelling

Om de overstap tussen **opleiding en werkveld** te vergemakkelijken, hernieuwden we in 2017 onze contacten met de VDAB. We brachten hun mogelijkheden voor betaalde stages en inlooptrajecten in kaart en onderzochten hoe vrijwilligerswerk een rol kan spelen bij de zoektocht naar werk. In 2018 werken we verder aan concrete projecten. Net als voorgaande jaren ondersteunde FARO in 2017 de totstandkoming van beroepskwalificatiedossiers via het Agentschap voor Hoger Onderwijs, Volwassenenonderwijs, Kwalificaties en Studietoelagen. De competenties voor het begeleiden van ICE-trajecten brachten we in kaart via een eigen methodiek.

Daarnaast blijven we ons ook inzetten voor de ondersteuningsnoden van **erfgoedvrijwilligers**. Zo presenteerden we de bundel *Geweldig en gewild* in maart 2017 (zie kaderstuk). In het najaar organiseerden we de studiedag *Van onzichtbaar naar onmisbaar*. Meer en meer erfgoedorganisaties beschouwen vrijwilligers als onmisbare leden van hun team. Die toegenomen waardering voor het vrijwilligerswerk is terecht. Maar ze roept ook nieuwe vragen op. Want hoever kan een erfgoedorganisatie gaan in het uitbesteden van taken aan vrijwilligers? Zijn er aspecten van het erfgoedwerk die echt in handen moeten blijven van professionals? En hoe kan er, vanuit een klein team, een grote vrijwilligersgroep worden ondersteund en begeleid? Er verscheen ook een verslagbundel over deze studiedag met de presentaties en conclusies. We gaan hiermee verder aan de slag in een nieuwe collegagroep, die van start gaat in het voorjaar van 2018.

Geweldig en gewild

Vrijwilligers in de erfgoedsector. Hoe doen ze het? Waar vindt u hen? Welke obstakels komt u zoal tegen in uw vrijwilligerswerking, en hoe gaat u daarmee om? Ter gelegenheid van de Week van de Vrijwilliger lanceerden we *Geweldig en gewild*. Deze gratis digitale bundel bevat maar liefst vijftig inspirerende voorbeelden van het vrijwilligerswerk in de erfgoedsector. *Geweldig en gewild* toont het met verve aan: de erfgoedsector *kan niet zonder* vrijwilligers. We dragen deze bundel dan ook op aan de talloze vrijwilligers in de erfgoedsector en de beroepskrachten die deze vrijwilligers ondersteunen. Want deze vrijwilligers zijn echt geweldig. En gewild.

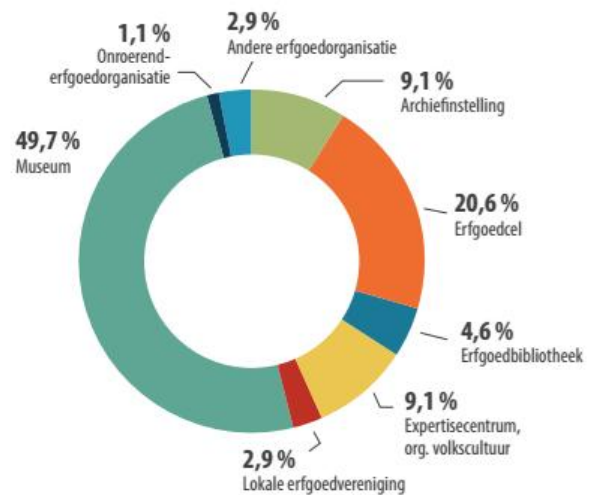

Ook in 2017 zetten we onze acties rond **zakelijke en juridische aspecten van cultureel-erfgoedbeheer** voort. Zo organiseerde FARO samen met de Koning Boudewijnstichting in januari tijdens BRAFA het derde deel van het colloquium *Geven voor erfgoed en cultuur*. Dat wil sensibiliseren rond **fondsenwerving** en resulteerde in twee verslagbundels. FARO leverde ook een belangrijke bijdrage aan de realisatie van het **Museumpas**-traject van publiek i.s.m. de museumsector. We deelden als lid van de stuurgroep onze expertise en faciliteerden de oprichting van de vzw Museumoverleg, die de collectieve deelname van de groep van landelijk erkende musea aan de Museumpas mogelijk maakte. Daarnaast blijven we de cultureel-erfgoedsector bijstaan bij juridische kwesties zoals auteursrechten, i.s.m. het Samenwerkingsverband Auteursrecht en Samenleving (www.auteursrechtensamenleving.be). De gebruikersgroep 'Cultureel erfgoed en auteursrecht' kwam twee keer samen in maart en oktober, met telkens een dertigtal deelnemers; met vormingen over de Europese GDPR-verordening en over de 'morele rechten' in het auteursrecht. Het aantal leden van de gebruikersgroep groeide verder aan tot een zestigtal erfgoedorganisaties.

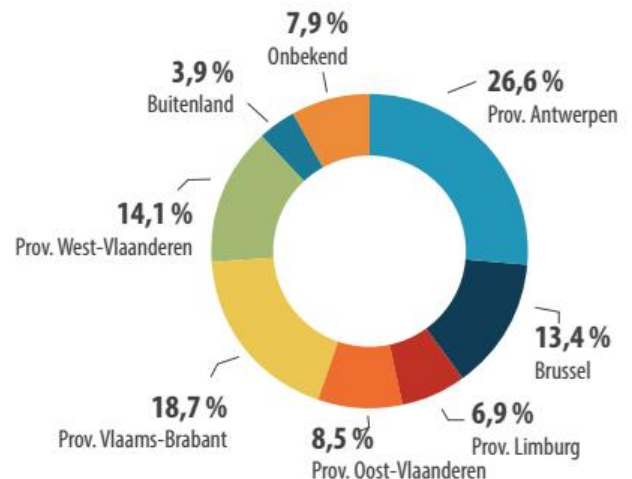
Analyse van de adviesverlening

Adviesverlening blijft een kernopdracht voor FARO en onze adviseurs besteden veel tijd aan het **op maat verstrekken van (schriftelijke) adviezen**. Het aantal adviezen bleef in 2017 stabiel rond de driehonderd. Het gros van de adviezen werd verleend aan de erfgoedsector zelf (57%), vooral aan musea en erfgoedcellen. De adviezen voor andere sectoren zijn vooral voor overheidsdiensten en onderwijsactoren. De meeste adviesvragers kwamen ook dit jaar uit de provincie Antwerpen. Het grootste deel van de adviezen gaat, net als vorige jaren, over verschillende aspecten van (digitale) publiekswerking en participatie, collectiezorg, beheer, organisatieontwikkeling en regelgeving.

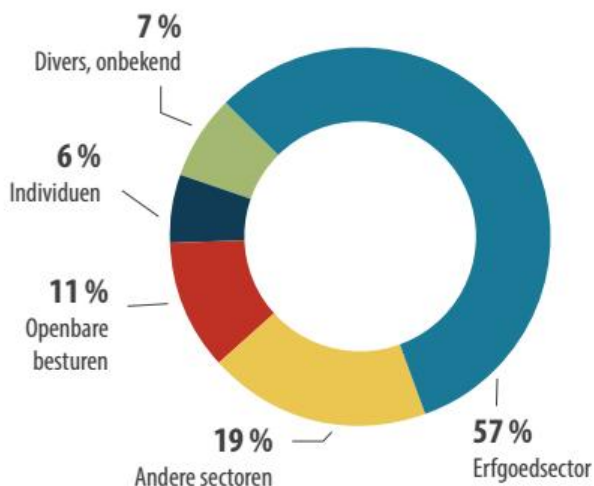
ADVIEZEN 2017: DETAIL ERFGOEDSECTOR

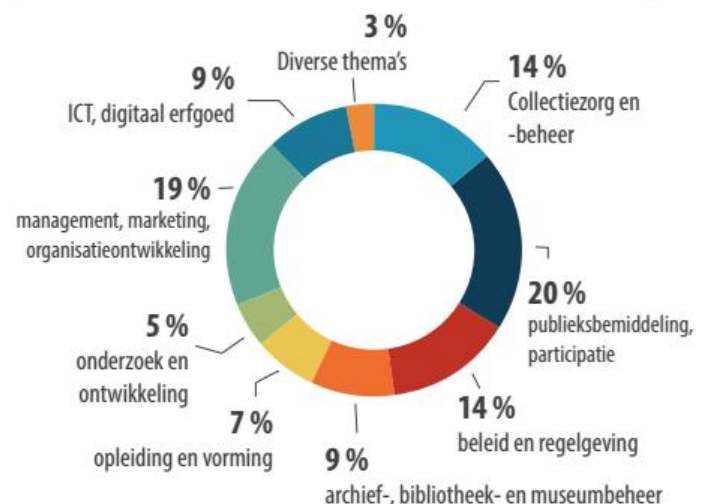
ADVIEZEN 2017: VOLGENS GEOGRAFISCHE HERKOMST

ADVIEZEN 2017: PER SECTOR

ADVIEZEN 2017: VOLGENS THEMA

TABEL: ANALYSE ADVIESVERLENING

Beschrijving	2014		2015		2016		2017	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
aantal adviezen	387		299		309		305	
vraagstelling schriftelijk (mail)	318	82,2%	227	75,9%	220	71,2%	234	76,7%
vraagstelling mondeling (telefoon of face-to-face)	69	17,8%	72	24,1%	89	28,8%	71	23,3%
antwoord schriftelijk (mail)	288	74,4%	195	65,2%	200	64,7%	206	67,5%
antwoord mondeling (telefoon of face-to-face)	99	25,6%	104	34,8%	109	35,3%	99	32,5%
gemiddelde duur voor verstrekken antwoord (in dagen)	6,5 d		5,6 d		6 d		7,5 d	
zelfde dag antwoord verstrekt	187	48,3%	146	49,8%	122	39,5%	133	43,0%
binnen de 5 dagen antwoord verstrekt	99	25,6%	78	26,6%	88	28,5%	68	22,0%
na meer dan 5 dagen antwoord verstrekt	101	26,1%	69	23,5%	99	32,0%	104	33,7%

Participatie en inclusief werken

Het Cultureelerfgoeddecreet 2017 benoemt **participatie** als vijfde basisfunctie. In het verleden werkte FARO al intens rond dit thema. Vanzelfsprekend blijft het ook in 2018 hoog op de agenda staan. Met onze activiteiten wensen we de betekenis van het cultureel erfgoed in en voor de samenleving voorop te stellen. We richtten de collegagroep *Klein museum, groot bereik* op, i.s.m. stedelijke musea Lier en Mechelen, ICOM Vlaanderen en Heemkunde Vlaanderen. We organiseerden vijf bijeenkomsten, telkens op een andere gastlocatie die daarbij ook een eigen case presenteerde. Op de eerste bijeenkomst was Piotr Bienkowski (Our Museum) te gast. Zijn uiteenzetting reikte een kader aan voor de inhoudelijke invulling van de volgende bijeenkomsten. De evaluatie van de deelnemers van deze collegagroep was positief. Er bleek een grote nood aan uitwisseling rond het thema participatie.

We zetten het traject **Musea in Dialoog** voort, dat focust op de omgang met **diversiteit** in de praktijk van publiekswerking. Dit jaar was er veel aandacht voor de vluchtelingenthematiek. Zo ontwikkelden we samen met Vluchtelingenwerk Vlaanderen het spel *This is not a game* voor het secundair onderwijs, over vluchten door de tijden heen (zie kaderstuk). De werkgroep LeerDok, met medewerkers van Amsab-ISG, AMVB, ADVN, FARO, FelixArchief, de Koninklijke Bibliotheek van België en Letterenhuis, werkte een educatief pakket uit over vluchtelingen. Dankzij archiefbronnen en de opmerkelijke verhalen die daaraan verbonden zijn krijgen leerlingen inzicht in het perspectief van vluchtelingen en vluchten, en wel vanuit een historische invalshoek. De modules zijn deels ook een weerspiegeling van de collecties die de verschillende instellingen beheren. Meer informatie over het pakket vindt u op de FARO-website: <https://faro.be/publicaties/vluchtelingen-een-modulair-educatief-pakket>.

This is not a game

Op dinsdag 20 juni, niet toevallig op Wereldvluchtelingendag, stelden de Provincie West-Vlaanderen, FARO en Vluchtelingenwerk Vlaanderen het bordspel *This is not a game* voor in ARhus (Roeselare). *This is not a game* is een bordspel waarbij leerlingen zich inleven in het verhaal van een vluchteling. Ze doen dit aan de hand van verhaalkaarten en doe-opdrachten die het verhaal vertellen van veertien vluchtelingen, die leefden tussen de middeleeuwen en vandaag. Zo krijgen kinderen en jongeren inzicht in wat vluchten inhoudt, maken ze kennis met enkele basisbegrippen en ontdekken ze spelenderwijs de impact van vluchten. Het bordspel is ontwikkeld voor leerlingen van de derde graad van het basisonderwijs en alle graden van het secundair onderwijs en past binnen de eindtermen. Het spel kan met een volledige klas gespeeld worden, in vier groepen. Er zit ook een handleiding bij voor leerkrachten. Die geeft ondersteuning bij de naverwerking in de klas.

Het bordspel kan besteld worden via www.west-vlaanderen.be/webshop en kost 25 euro.

Cultureel erfgoed kan ook een rol spelen in het **welzijn** en welbevinden van mensen. Het kan ingezet worden bij het betrekken van kwetsbare groepen, zoals personen met autisme (zie kaderstuk). De vormingsreeksen, pilootprojecten en publicaties die rond het thema welzijn vanuit FARO werden uitgewerkt, zijn inmiddels niet meer op een (of zelfs

THIS IS NOT A GAME

BORDSPEL MET VERHALEN VAN VLUCHTELINGEN

© Provincie West-Vlaanderen

twee) handen te tellen. Zo is bijvoorbeeld de vormingsreeks *Erfgoedcollecties, gezondheid en welzijn* bestemd voor medewerkers van erfgoed-organisaties die een aanbod vanuit de focus gezondheid en welzijn willen ontwikkelen, en die in 2018 wordt voortgezet. Als handleiding bij de vormingsreeks publiceerden we i.s.m. uitgeverij Politeia in januari 2017 de gids *Meer dan erfgoed. Erfgoedcollecties, gezondheid en welzijn*.

Het autismevriendelijk museum: het creëren van een toegankelijk museumbezoek voor kinderen en jongeren met autisme

Mensen met autisme ondervinden vaak nog moeilijkheden om volwaardig deel te nemen aan onze samenleving. Om hieraan tegemoet te komen lanceerde de Vlaamse Regering begin 2017 een Autismeplan, met als een van de hoofddoelstellingen het verhogen van de participatiekansen voor mensen met autisme. Ook de cultureel-erfgoedsector kan mee bouwen aan een voor personen met autisme toegankelijke samenleving. Om hen hierbij te helpen schreven Bart De Nil en Liesa Rutsaert een boek vol *tips & tricks* voor het creëren van een toegankelijk museumbezoek voor kinderen en jongeren met autisme.

De auteurs haalden de mosterd bij heel wat goede praktijkvoorbeelden uit binnen- en buitenland én een pilootproject waarbij het museum Huis van Alijn in Gent zijn museumrondleiding aanpaste voor een autiklas uit het Buitengewoon Onderwijs.

Naast een beschrijving van deze inspirerende praktijkvoorbeelden zorgden de auteurs ook voor een checklist voor cultureel-erfgoedinstellingen die hun gebouw en werking autismevriendelijk willen maken. Het boek *Autismevriendelijk museum* kan besteld worden via de website van Politeia, of via de betere boekhandel.

Tot slot heeft cultureel erfgoed nog steeds duidelijk een plaats in het **onderwijs**. We ondersteunen en trekken het traject *Buurten met erfgoed* (www.buurtenmeterfgoed.be). Vooral omdat het leerkrachten en scholen in het basisonderwijs rechtstreeks bereikt en hen zelf de sleutels in handen geeft om erfgoed te integreren in de klas. Wanneer we spreken over **educatie**, gaat het ook over de informele leercontext van het gezin. FARO focuste daarom erg op de familievriendelijkheid van musea, i.s.m. Toerisme Vlaanderen en de Gezinsbond. Volledig nieuw hierbij was de aandacht voor gezinnen met de allerjongste kinderen.

■ Studiereis naar Noord-Engeland © FARO.

We besteden zeer veel aandacht aan het voorwaardenscheppend kader om dergelijke acties in het veld te kunnen realiseren. Naast de 'klassieke' vormingen maakten we in september een **studiereis naar Noord-Engeland** (Manchester, Liverpool, Wakefield en Birmingham). Thema's die aan bod kwamen waren: superdiversiteit, welzijn, kinderen en jongeren, ouderen, de buurt, marketing en communicatie, budgettering, enz. Bij aanvang van de studiereis namen we ook

deel aan de internationale conferentie *The Inclusive Museum* waarop FARO-medewerkers de werking van het traject *Musea in Dialoog* presenteerden. In 2018 ontwikkelden zich in onderling overleg allerlei nieuwe acties die voortbouwen op de ervaringen van de groep tijdens deze reis.

Gregory Vercauteren,
sectorcoördinator landelijke expertise en organisaties volkscultuur (LEOV)

Opvallende tendensen in 2017

"De LEOV's zijn in volle transitie. Als gevolg van het nieuwe decreet zijn er ingrijpende fusieprocessen in gang gezet. Denk aan Het Firmament en Resonant. En aan de lopende fusie van Heemkunde Vlaanderen, Familiekunde Vlaanderen en LECA. Andere organisaties zijn samengegaan met een collectiebeherende organisatie. Dit is gebeurd bij ETWIE, dat onderdak vond bij het MIAT. Het Centrum Vlaamse Architectuurarchieven ging dan weer samen met het Architectuurarchief van de Provincie Antwerpen. Voor alle LEOV's was 2017 een belangrijk planingsjaar. Vanuit FARO hebben we deze deelsector zoveel mogelijk begeleid met studiedagen, contactmomenten,

interviews en publicaties. Maar ook, en vooral, door veel begeleiding op maat. Zo gaven we trajectbegeleiding en persoonlijk advies, namen we deel aan stuurgroepen, modereerden groepsgesprekken en leverden feedback op ontwerpdocumenten."

De uitdagingen voor 2018

"2018 is het laatste jaar dat de LEOV als deelsector bestaat. Vanaf 2019 worden deze organisaties, al dan niet in een andere vorm, ondergebracht bij 'landelijke dienstverleners'. Dit netwerk kan, op basis van de beslissingen van de minister, ook worden uitgebreid met musea en archieven die op een landelijke dienstverlenende rol hebben ingetekend. Nadat de beslissingen

zijn genomen, willen we vanuit FARO het gesprek aangaan met de nieuwe dienstverleners om te bespreken wat FARO voor hen kan betekenen en hoe we kunnen samenwerken. Tegelijk willen we met alle landelijke dienstverleners bespreken hoe we kunnen helpen om hun werking bekend te maken bij de brede erfgoedsector. Ten slotte willen we meewerken aan de onderlinge netwerking. De voorbije jaren kwamen de LEOV's samen in een driemaandelijkse collegagroep. Als daar het nodige draagvlak voor bestaat, dan willen we vanuit FARO onze rol opnemen en de landelijke dienstverleners samenbrengen in een nieuwe overlegstructuur."

DE UITSTRALING VAN HET CULTUREEL ERFGOED VERSTERKEN

Met onze publicaties en online communicatiekanalen en door de organisatie van evenementen en campagnes versterken we de beeldvorming over en de uitstraling van het cultureel erfgoed.

Voor FARO blijft communicatie een uitgesproken middel, en geen doel. Onze communicatie-inzet heeft dan ook als doel om alle bij onze werking betrokken stakeholders te sensibiliseren over de veelzijdigheid en de noden van de cultureel-erfgoedwerking (en het cultureel erfgoed). Daarvoor willen we hen ook betrekken bij al onze acties, en zo mee onze missie realiseren. Onze websites, nieuwsbrieven en sociale media zijn – zo blijkt uit de cijfers – efficiënte middelen waarmee we regelmatig en via verschillende wegen onze content onder de aandacht brengen.

Op het vlak van beeldvorming was 2017 een bijzonder jaar; naar aanleiding van het einde van het cultureel radioprogramma *Bar du Matin* op Radio 1 publiceerden we in de krant *De Standaard* een opiniebijdrage over de manier waarop de openbare omroep omgaat met de vragen (en het bijhorende aanbod) van de cultuursector. Dat stuk deed heel wat stof opwaaien, mee omdat het ondertekend was door een schare cultuurwerkers. Uiteindelijk kwam het zelfs tot een parlementaire hoorzitting van de Commissie Cultuur, Jeugd, Sport en Media. Waarna het gesprek met de openbare omroep opnieuw werd aangeknoopt; dat was sinds de aanstelling van een ‘manager cultuur’ een jaar eerder immers nog niet gebeurd. Het is de bedoeling om, samen met een aantal vertegenwoordigers van de brede cultuursector, elkaar min-

stens twee keer per jaar te ontmoeten, te praten over de mogelijkheden en tijdig opportuniteiten te onderkennen.

We zetten ook de lijn voort van **opleidingen** voor de sector, waarmee we de aanwezige communicatieve competenties wensen te versterken. De samenwerking met collega-steunpunten en fondsen loont, en zorgt ook vaak voor inhoudelijke zuurstof. We bereidden ook de lancering van het **Europees Jaar van het Cultureel Erfgoed** (EYCH2018) voor, i.s.m. Herita en het Departement Cultuur, Jeugd en Media. Ten slotte organiseerden we ook, en opnieuw met veel succes, de jaarlijkse **Erfgoeddag**. Die stond in 2017 in het teken van ‘Zorg’. Ter voorbereiding daarvan zetten we al onze communicatieve, inhoudelijke en organisatorische krachten in op de samenwerking met organisaties van buiten de cultureel-erfgoedsector.

Pulicaties en webkanalen

faro | tijdschrift over cultureel erfgoed

faro, het driemaandelijks tijdschrift over cultureel erfgoed, verscheen klokvast bij het begin van elk seizoen, goed voor in totaal 260 pagina's lectuur over cultureel-erfgoed(beleid),

en de omgang met dat erfgoed. Zowel eigen auteurs als externen zorgden voor boeiende bijdragen. We behandelden een aantal thema's in focusdossiers, zoals 'erfgoed en duurzaamheid' (oktobernummer), ter voorbereiding van het Groot Onderhoud 2017, en 'kiezen voor erfgoed' (decembernummer), als aanloop naar het thema van Erfgoeddag in 2018.

In de loop van 2017 hielden we een interne analyse en evaluatie van *faro*; hieruit bleek onder meer de grote vraag naar een inhoudelijke en vormelijke herwerking van het blad. We deden een (beperkt) marktonderzoek naar bedrijven die ons met die operatie konden ondersteunen; dat traject gaat in 2018 van start en moet resulteren in een nieuwe editie – met een andere vormgeving en redactionele aanpak – in december 2018.

Lijst eigen publicaties (print, pdf)

Zie voor volledige beschrijvingen en bestelinfo:

<https://faro.be/publicaties>

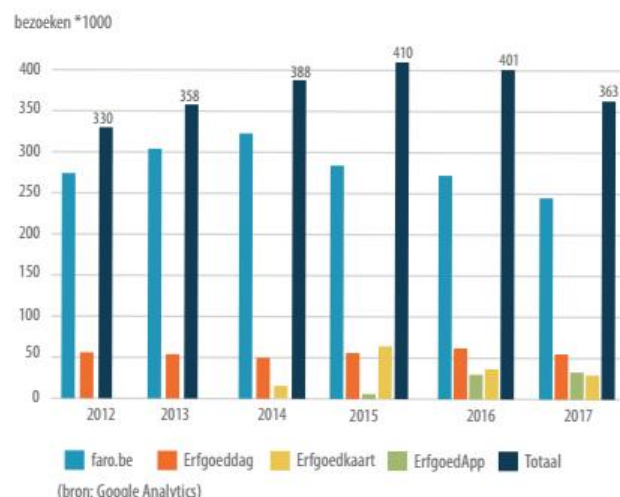
- *De wereld begint in de schoolbuurt. Draaiboek voor trekkers 'Buurten met erfgoed'*
- Brochure Erfgoeddag, Zorg, 23 april 2017
- Jaarverslag 2016
- *Kiezen. Inspiratiegids voor deelnemers Erfgoeddag 2018*
- *Vluchtelingen. Een modulair educatief pakket*
- Actieplan 2017. Krachtlijnen
- *Geweldig en gewild. 50 praktijkverhalen over vrijwilligerswerk in de erfgoedsector*
- *Kwaliteitsvol waarderingstraject. Basisnormen*
- *Cijferboek cultureel erfgoed 2014. Focus op depots*
- *Turen in de toekomst. Inspiratie voor een trendanalyse*
- *Startersaanbod basiscursussen najaar 2017*
- *Werken in de cultureel-erfgoedsector. Informatiegids voor studenten en werkzoekenden*
- *Slim samenwerken loont. Vijf praktijkverhalen van regionale samenwerking in de erfgoedsector*
- *De ErfgoedApp DIY*

Webkanalen

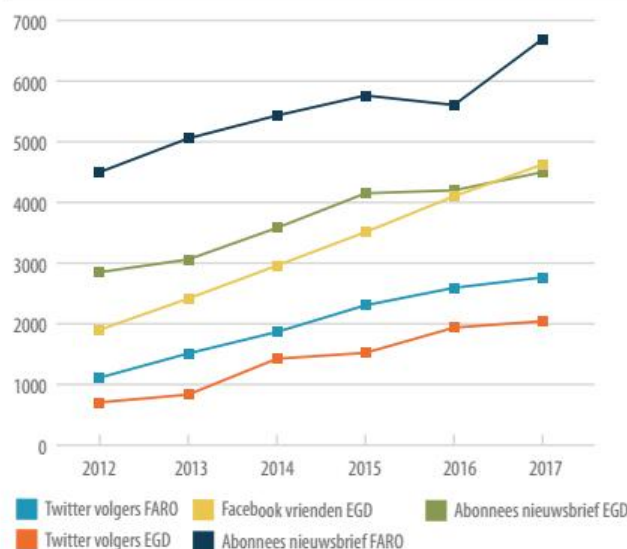
FARO maakt zijn rol van informatieknoppunt meer dan waar (zie kerncijfers voor alle gegevens, verderop). Op onze website faro.be posten we voortdurend berichten over relevante en actuele ontwikkelingen, publicaties, websites en initiatieven in en voor het erfgoedveld en daarbuiten. Er werden pakweg 1.400 nieuwe blog-, nieuws-, kalender- en vacatureberichten geplaatst op faro.be. Deze werden ook veelvuldig gedeeld met andere websites in het erfgoedveld en verspreid via onze sociale media. De nieuwsbrief van FARO telt ca. 6.700 abonnees; die van Erfgoeddag 4.500. Ook onze andere websites konden op interesse rekenen. Zoals uit de evolutie van de cijfers blijkt (zie grafiek) is er een dalende tendens, maar toch bezochten dit jaar weer duizenden erfgoedwerkers onze sites. Dat resulteerde in 360.000 sessies van individuele gebruikers. Op Erfgoedkaart.be staan de gegevens van meer dan 2.700 erfgoedorganisaties en -verenigingen.

Onze ErfgoedApp (www.erfgoedapp.be), gratis te downloaden via Google Play en de App Store, kon in 2017 op meer dan 8.000 nieuwe gebruikers rekenen en telt ca. 20.000 downloads sinds de lancering in augustus 2015. In 2017 werden er elf workshops ErfgoedApp georganiseerd waar 391 'makers' naartoe kwamen. Dit zijn erfgoedprofessionals, maar ook erfgoedvrijwilligers of studenten die aan de slag gaan met het maken van content voor de app. In januari '17 werd een nieuwe versie van de ErfgoedApp DIY gemaakt, de handleiding bij de ErfgoedApp. Het werd ook mogelijk om augmented reality-wandelingen en fietstochten te maken, een toepassing die heel populair werd (en blijft). In 2018 staat een nieuwe versie van de ErfgoedApp op het programma, die nog meer mogelijkheden zal bieden.

EVOLUTIE BEZOEKERS (INDIVIDUELE SESSIES) WEBSITES

EVOLUTIE GEBRUIK SOCIALEMEDIAKANALEN

Sociale media

FARO zet al enige jaren actief in op gerichte communicatie via onze socialemediakanalen, met succes. Het aantal gebruikers neemt gestaag toe. In 2017 wierf FARO een data- en socialmediamanager aan die onze socialemediacommunicatie verder zal stroomlijnen en ontwikkelen.

Evenementen en campagnes

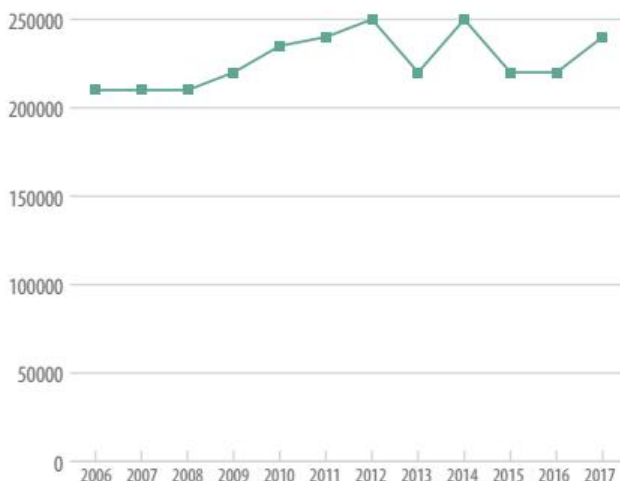
FARO blijft krachtig inzetten op de beeldvorming over cultureel erfgoed. Erfgoeddag is daartoe het jaarlijks hoogtepunt. Samen met een breed netwerk van erfgoedorganisaties en -verenigingen, lokale coördinatoren, erfgoedcellen en gemeentebesturen rollen we dit evenement elk jaar opnieuw over heel Vlaanderen en Brussel uit.

Erfgoeddag

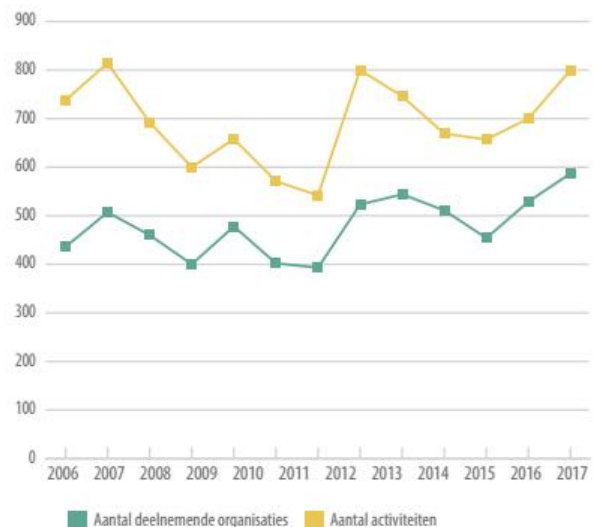
Erfgoeddag vond plaats op 23 april 2017. Er waren 800 gratis activiteiten verspreid over Vlaanderen en Brussel met naar schatting zo'n 240.000 bezoekers. Het thema van Erfgoeddag was 'Zorg'. Vele zorginstellingen grepen dit thema aan om samen te werken met musea, archieven en tal van andere erfgoedorganisaties en -verenigingen om hun erfgoed in de kijker te zetten. FARO zorgde samen met de erfgoedcellen en andere (media)partners voor een opvallende publiekscampagne met een affichage- en flyercampagne, radio- en televisiespots, een nationale perscampagne, regionale brochures, de programmawebsite (www.erfgoeddag.be) en de inzet van sociale media (Facebook, Twitter, Instagram, YouTube). Op de sectorwebsite van Erfgoeddag (<https://faro.be/erfgoeddag>) wordt nog steeds ingezet op B2B-informatie om de organiserende deelnemers inspiratie en praktische informatie omtrent Erfgoeddag aan te reiken. Vanaf de zomer van 2017 werd dan weer voluit vooruitgekeken, naar Erfgoeddag 2018, met als thema 'Kiezen' (voor erfgoed).

EVOLUTIE BEZOEKERS ERFGEODDAG

EVOLUTIE ORGANISATOREN EN ACTIVITEITEN ERFGEODDAG

Erfgoeddoel

We zetten de sensibiliseringscampagne Erfgoeddoel voort via de promotiekanalen en -dragers van Erfgoeddag. Daarnaast is er een aparte brochure en website erfgoeddoel.be. We hebben vooral ingezet op een goede verspreiding van de brochure, met name in de periode voor en na Erfgoeddag. Ook in de kerstperiode werd deze brochure ruim verspreid, o.a. via het netwerk van Aeolus en via een selectie van notariskantoren.

Europees Jaar van het Cultureel Erfgoed

We bereidden in 2017 de lancering van de campagne van het Europees Jaar van het Cultureel Erfgoed (EYCH2018) voor, i.s.m. Herita, het Agentschap Onroerend Erfgoed en het Departement Cultuur, Jeugd en Media. Er werd

ook info verspreid over de call voor projecten in het kader van het EYCH2018. Op 21 november 2017 werd het EYCH2018 officieel gelanceerd in aanwezigheid van minister-president Bourgeois en minister Gatz. In 2018 volgen een hele reeks activiteiten, waaronder een aantal lezingen.

Meer info is te vinden op: www.europeeserfgoedjaar2018.be.

Bart De Nil,
sectorcoördinator voor
archieven (culturele
archieffwerking)

Opvallende tendensen in 2017

“Veranderen is de laatste jaren zowat de mantra geworden van veel archivariissen. Steeds opnieuw worden ze geconfronteerd met transitie die het gevolg zijn van technologische vernieuwingen of maatschappelijke evoluties. Dat dit tot stress en in sommige gevallen zelfs burn-out kan leiden, bleek al tijdens een werkbelevingsonderzoek dat de VVBAD uitvoerde in 2015. Om de archiefsector door die veranderingen te loodsen, wordt er binnen organisaties gekeken naar veranderingsmanagement. Dat stelt archivariissen in staat om hun werkomgeving met andere ogen te bekijken en innovatieve oplossingen te vinden voor hun uitdagingen. Dit betekent ook dat archivariissen keuzes moeten maken. Daarbij wordt meer naar andere archiefdiensten gekeken om structureel

samen te werken bij het aanpakken van bepaalde uitdagingen. Ook de intergemeentelijke samenwerking van archieven wordt gezien als een oplossing voor kleinere archieven. Zeker als het aankomt op het ontwikkelen van diensten en activiteiten die inspelen op maatschappelijke uitdagingen, zoals dementie en het bereiken van traditionele en niet-traditionele doelgroepen, ben ik ervan overtuigd dat samenwerking ook met partners buiten de archiefsector een oplossing is.”

Uitdagingen in 2018

“Archieven hebben van oudsher een directe binding met hun lokale omgeving: ze bewaren het lokaal erfgoed én ze verzamelen de verhalen van de bewoners en de geschiedenis van gehuchten, wijken en buurten. Het archief en zijn collecties is een belang-

rijke asset die lokaal kan worden ingezet in het aanpakken van enkele maatschappelijke noden en behoeften zoals vereenzaming, dementie en armoede. Ik ga samen met archieven op zoek naar de sleutels voor een duurzame outreachende werking die structureel in de archiefwerking is ingebed. Voor archivariissen is dit niet vanzelfsprekend. Maar we zijn wel voorbij het stadium van het doelloos reflecteren over het nut en de vorm van een participatieve werking. Mijn overtuiging is dat door goede praktijkvoorbeelden, die verder gaan dan het eenmalige project, de noden en behoeften van archivariissen op het vlak van vorming en ondersteuning kunnen worden gecaptureerd. Dat is een uitdaging waar ik me, met enkele *fellow travellers*, in 2018 graag voor inzet.”

Onze interne keuken

De organisatie

Om ons zo goed mogelijk voor te bereiden op de uitdagingen van de volgende beleidsperiode, hebben we de structuur van onze organisatie aangepast.

Centraal in onze vernieuwde organisatiestructuur staan de **activiteitenprogramma's**. Die clusteren een (thematisch of functioneel samenhangend) geheel van acties. Elk programma wordt gecoördineerd door een **programmacoördinator**, die verantwoordelijk is voor het programma en alle onderliggende acties en het budgetbeheer. Al onze stafmedewerkers zetten zich flexibel in voor de verschillende activiteitenprogramma's.

De **stafdienst** omvat een enthousiaste en veelzijdige equipe die de **dienstverlening**, de externe communicatie en de evenementen van FARO coördineert en ondersteunt. De medewerkers van de stafdienst werken mee aan activiteitenprogramma's en kunnen ze ook coördineren.

De directeur is de eindverantwoordelijke voor het algemeen, inhoudelijk en strategisch beleid. Samen met de adviseurs en de sectorcoördinatoren stuurt hij de verschillende programma's aan. De zakelijk manager (adj.-directeur) staat in voor het operationeel management en de dagelijkse coördinatie van onder meer de stafdienst.

Onze medewerkers

De FARO-ploeg telt 23 medewerkers of 19,5 voltijds equivalenten, waarvan 15 vrouwen en 7 mannen. Daarvan werken 6 vrouwen en 5 mannen voltijds. Een viertal medewerkers werkt met een contract van tijdelijke duur. In 2017 namen we een voltijds (tijdelijk) data- en socialmediamanager aan om onze werking op communicatief vlak te versterken, meer bepaald (ook) voor Erfgoeddag. Er draaiden dit jaar een vijftal stagiairs mee in onze organisatie.

Het persoonlijk profiel en de coördinaten van de medewerkers vindt u hier: www.faro.be/medewerkers. We wijzigden de functietitels van onze stafmedewerkers om ze beter te laten aansluiten bij de nieuwe maatschappelijke en professionele ontwikkelingen en bij het nieuwe Cultureelerfgoeddecreet.

Naam medewerker	Functietitel
De sectorcoördinatoren	
Olga Van Oost	sectorcoördinator musea
Bart De Nil	sectorcoördinator archieven (culturele archiefwerking)
Jeroen Walterus	sectorcoördinator erfgoedbibliotheken
Gregory Vercauteren	sectorcoördinator erfgoedcellen/erfgoedconvenants
Gregory Vercauteren Marc Jacobs	sectorcoördinatoren expertisecentra en organisaties volkscultuur (t/m 2018); organisaties met een landelijke dienstverlenende rol (2019-)
De adviseurs	
Alexander Vander Stichele	adviseur participatie veldanalyse
Anne-Cathérine Olbrechts	adviseur behoud en beheer
Bart De Nil	adviseur participatie welzijn
Bram Wiercx	adviseur digitaal erfgoed
Eve Van Dael	adviseur behoud en beheer
Gregory Vercauteren	adviseur lokaal & regionaal cultureel-erfgoedbeleid
Hildegarde Van Genechten	adviseur participatie educatie
Jacqueline van Leeuwen	adviseur vorming organisatieontwikkeling
Julie Lambrechts	adviseur behoud en beheer
Jürgen Vanhoutte	adviseur behoud en beheer
Katrijn D'hamers	adviseur participatie diversiteit
Monique Verelst	adviseur infrastructuur museografie
Olga Van Oost	adviseur museologie
De stafdienst	
Annemie Vanthienen	content manager bibliothecaris
Birgit Geudens	directiesecretaresse office manager
Bram Wiercx	ICT-manager
Louise Kabiro	verantwoordelijke boekhouding
Michelle Van Meerhaeghe	data- & socialmediamanager Erfgoeddag
Roel Daenen	manager communicatie, pers en partnerships hoofdredacteur <i>faro</i>
Silke Theuwissen	grafisch vormgeefster
Sofie Van Kerkhoven	zakelijk-administratief medewerkster
Tine Vandezande	event manager coördinatie Erfgoeddag
De directie	
Marc Jacobs	directeur
Jeroen Walterus	zakelijk manager

Bestuur

Sinds april 2016 is er een nieuw bestuur aangetreden met Luc Martens als voorzitter; hij is ook voormalig minister van Cultuur. De algemene vergadering kwam samen op 22 maart en 22 november, de raad van bestuur vergaderde op 1 februari, 22 maart en 22 november 2017.

Wijlen Paul Van Grembergen (voormalig minister van Cultuur, voorzitter van FARO vzw van 2007 tot 2013) en Stefaan Top (prof. emeritus KU Leuven, voorzitter van FARO vzw van 2013 tot 2016) zijn erevoorzitters van FARO.

Middelen

FARO had 2.113.400 euro uitgaven en 2.145.729 euro inkomsten. We sloten het boekjaar dus af met een positief saldo.

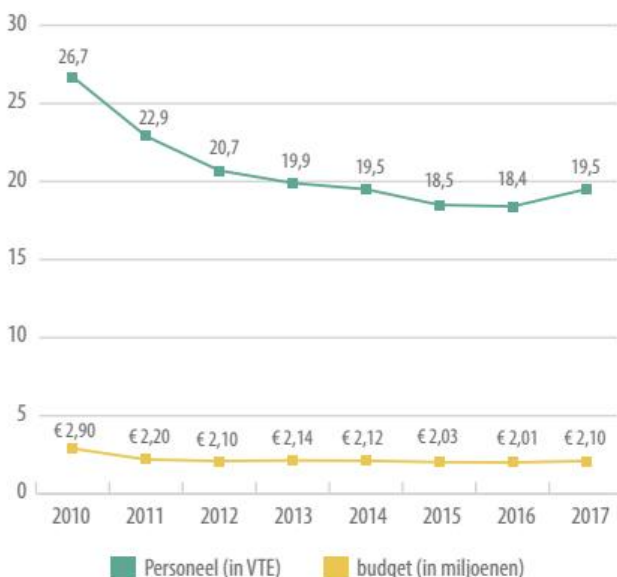
Alle subsidies samen staan in voor 89 % van de **inkomsten** (zie grafiek), zoals in 2016. De subsidies vullen we aan met 11 % eigen inkomsten, waarvan 7 % uit omzet. Bij de **uitgaven** zijn de personeelskosten de grootste uitgavenpost met 73 % van de uitgaven, dat is wat meer dan in 2016 (69 %). De uitgaven voor de werking daalden licht, terwijl die voor de huisvesting stabiel bleven. De meerjarige evolutie op het vlak van personeel en middelen (zie grafiek) vertoont een lichte opwaartse trend vanaf 2017. Maar door de situatie van onzekerheid en onduidelijkheid waarin FARO zich al enkele jaren bevindt werken een viertal medewerkers (3,4 VTE) met contracten van bepaalde duur.

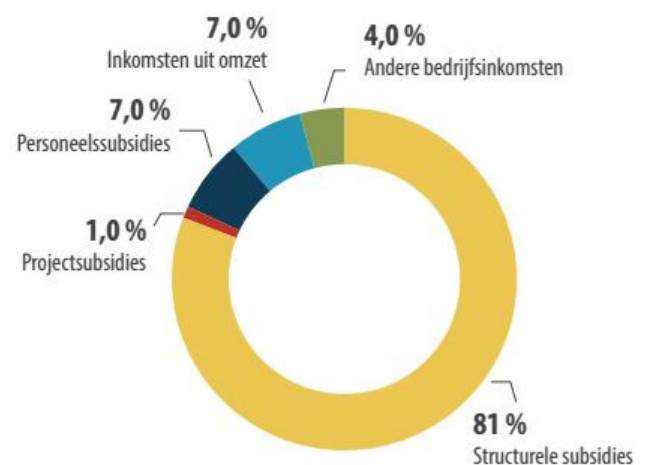
SAMENSTELLING VAN DE ALGEMENE VERGADERING EN DE RAAD VAN BESTUUR VAN FARO

Naam	Functie	Naam	Functie
CAEN Joost	Lid raad van bestuur: secretaris	MARTENS Luc	Lid raad van bestuur: voorzitter
CATTEEUW Paul	Lid raad van bestuur: penningmeester	NOORDERMEER Trudi	Lid raad van bestuur: ondervoorzitter
DANNIAU Fien	Lid raad van bestuur	PRIEM Ruud	Lid raad van bestuur
DE MAERTELAERE Sven	Lid algemene vergadering	SCHOUPS Inge	Lid algemene vergadering
DE NIJN Heidi	Lid raad van bestuur	VAN DEN CLOOT Marc	Lid raad van bestuur
DE WEERDT Christine	Lid algemene vergadering	VANDER AUWERA Joost	Lid raad van bestuur
DIERICKX Alfons	Lid algemene vergadering	VAN DER AUWERA Sigrid	Lid raad van bestuur
FARES Adil-Ahmad	Lid raad van bestuur	VAN DER ZEE Pauline	Lid raad van bestuur
JANSSEN Elsje	Lid raad van bestuur	VAN HAVERE Timo	Lid raad van bestuur
KAERTS Sarah	Lid algemene vergadering	VERBRUGGEN Christophe	Lid algemene vergadering
LAROY Peter	Lid raad van bestuur		

EVOLUTIE PERSONEEL EN MIDDELEN FARO

VERDELING INKOMSTEN FARO 2017

Kerncijfers over de werking

Deskundigheidsbevordering, praktijkontwikkeling en -ondersteuning						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Vormingsactiviteiten:						
activiteiten	79	81	94	79	68	87
effectieve deelnemers	2.329	2.405	2.046	2.524	2.058	2.355
vormingsuren (totaal)	475	325	470	452	355	615
vormingsuren medewerkers	274	122	136	264	138	246
Verstreekte adviezen	440	442	387	299	309	305
Bibliotheek:						
aanwinsten (titels)	262	218	202	175	116	240
uitleningen	445	295	292	297	296	178
faro tijdschrift over cultureel erfgoed:						
oplage (4 nrs. per jaargang)	2.000	2.000	1.600	1.650	1.650	1.600
ruilabonnementen (cumulatief)	160	166	162	164	163	172
Publicaties:						
monografieën (print)	3	3	2	1	3	1
brochures (print)	3	4	2	2	5	3
rapporten, handleidingen, e.d. (pdf)	4	18	14	7	12	10
Websites, sociale media en databanken						
Bezoeken (sessies) faro.be:						
bezoeken (sessies)	274.345	303.642	322.883	284.027	272.014	244.623
paginaweergaves	757.451	802.604	857.401	686.852	660.938	681.712
nieuws/blogberichten	429	454	444	521	552	581
vacatureberichten	221	243	267	295	276	310
kalenderberichten	517	623	506	513	404	507
Bezoeken andere websites:						
Erfgoeddag.be (publiekssite april)	53.098	53.696	49.731	55.566	62.172	55.431
Erfgoedkaart.be (vanaf 1/10/14)	-	-	14.694	63.722	36.562	29.963
Erfgoeddoel (vanaf 15/03/15)	-	-	-	8.090	3.941	2.255
ErfgoedApp (vanaf 16/08/15)	-	-	-	5.880	30.344	33.091
Downloads Erfgoedapp (vanaf 16/8/15)	-	-	-	1.133	9.536	8.118
Nieuwsbrief abonnees FARO (cumulatief)	4.499	5.055	5.432	5.762	4.605	6.695
Nieuwsbrief abonnees EGD (cumulatief)	2.850	3.060	3.580	4.150	4.200	4.500
LinkedIn groepsleden FARO (cumulatief)	403	506	592	670	715	750
Twittervolgers FARO (cumulatief)	1.112	1.511	1.865	2.305	2.593	2.765
Twittervolgers Erfgoeddag (cumulatief)	705	833	1.424	1.521	1.937	2.042
Facebookfans Erfgoeddag (cumulatief)	1.901	2.415	2.959	3.511	4.233	4.626
YouTube-views (FARO en Erfgoeddag)	7.562	16.621	26.725	38.254	51.814	71.234
Issuu-impressies (cumulatief)	18.475	80.479	344.420	481.634	600.215	679.257
Databank erfgoedorganisaties (cumulatief)	2.452	2.455	2.456	2.248	1.753	1.746
Databank erfgoedprojecten (cumulatief):						
ontwikkelingsgerichte projecten	35	50	70	76	82	87
internationale projecten	13	13	16	20	23	31
internationale residenties	-	4	8	12	26	30
Erfgoeddag						
Activiteiten	800	746	669	657	700	800
Deelnemende organisaties	523	544	511	454	529	587
Bezoekers (afgerond)	250.000	220.000	250.000	220.000	220.000	240.000

ONTDEK **MEER** MET DE ERFGOEDAPP

WWW.ERFGOEDAPP.BE

Krijg extra informatie bij uw bezoek via augmented reality & iBeacons en ontdek musea & erfgoedroutes in uw buurt.

- FARO. VLAAMS STEUNPUNT VOOR CULTUREEL ERFGOED VZW
- PRIEMSTRAAT 51 | BE-1000 BRUSSEL
- T +32 2 213 10 60 | F +32 2 213 10 99
- INFO@FARONET.BE | WWW.FARONET.BE